

Rapport

Digikleuter ook boekenwurm?

Onderzoek naar digitaal mediagebruik van
Vlaamse kleuters en de relatie met
voorlezen in het gezin

KU LEUVEN

iedereenleest.

Colofon

Digikleuter ook boekenwurm?

auteur(s): Prof. Dr. Jan Van Coillie en Dr. Mariet Raedts
KU Leuven Faculty of Arts, Campus Brussel

© november 2016

Een publicatie van Mediawijs in samenwerking met KU Leuven en Iedereen Leest

Pleinlaan 9, 1050 Brussel

mediawijs@iminds.be

www.mediawijs.be

Voorwoord

Ze zijn je zeker ook al opgevallen op restaurant of op de trein: kleuters, intens swipend op een tablet of smartphone. Toestellen met touchscreens als de tablet en de smartphone hebben voor een revolutie gezorgd in de omgang van heel jonge kinderen met digitale media. Kleuters blijken er veel vlotter mee overweg te kunnen dan met de pc, laptop en spelconsole.

In dit onderzoek willen we in de eerste plaats het mediagebruik van Vlaamse kleuters (van 3 tot 6 jaar) binnen de gezingscontext in kaart brengen, met een specifieke focus op voorlezen via digitale media. Daarnaast onderzoeken wij de attitude en het gedrag van hun ouders ten aanzien van (het gebruik van) digitale media.

De volgende drie vragen staan hierbij centraal:

- Hoe ziet het mediagebruik van Vlaamse kleuters eruit?
- Hoe benaderen ouders het mediagebruik van hun kinderen?
- Welke impact heeft de digitalisering op het (voor)lezen van boeken in het gezin?

In de inleiding besteden we kort aandacht aan het toenemend gebruik van digitale media en vooral touchscreens door kleuters en aan de controverse die dit oproept, aan de rol van de ouders als mediatoren en aan de mogelijke impact van de nieuwe media op het (voor)lezen. Vervolgens lichten we de methodologie toe. De kern van het rapport bevat de resultaten van het onderzoek. Telkens rapporteren wij eerst de resultaten voor de volledige steekproef. Daarna bespreken wij mogelijke verschillen naargelang de leeftijd en het geslacht van het kind en de sociaaleconomische status van het gezin (SES).

Inhoud

Voorwoord	3
Digikleuters	6
Een wereld vol schermen	6
Swipende kleuters	6
Van bezorgdheid naar opportuniteit	7
Ouders als mediatoren	8
(Voor)lezen op scherm of papier	9
Methodologie	10
Resultaten	12
Het gebruik van digitale media door kleuters	12
Aanwezigheid van digitale media in huis	12
Gebruik van digitale media	13
Eerste contact met digitale media	14
Tijd besteed aan digitale media	15
Activiteiten op digitale media	17
Gebruik van digitale media: alleen of begeleid	20
De rol van de ouders	22
Controle door de ouders	22
Attitude van de ouders	25
(Voor)lezen op papier of digitaal	27
Contact met papieren en digitale boeken	27
Eerste contact met (digitale) kinderboeken	27
Wijze van contact met papieren en digitale boeken	29
Tijd besteed aan het (voor)lezen van papieren en digitale boeken	31
Voorkeur kinderen voor papieren en digitale boeken	32
Conclusie en discussie	33
Bezit en gebruik van digitale media	33

Eerste contact met digitale media	33
Tijd besteed aan digitale media	34
Activiteiten op digitale media.....	34
Ouderlijke supervisie	36
Attitude van de ouders	38
(Voor)lezen op papier of digitaal	39
Verder onderzoek	42
Praktische implicaties en aanbevelingen	44
Literatuurlijst	46

Digikleuters

Een wereld vol schermen

Het begin van de eenentwintigste eeuw zal de geschiedenis ingaan als een tijd van grote veranderingen in de manier waarop mensen communiceren en zich informeren. Het medialandschap evolueert razendsnel, met nieuwe toepassingen en toestellen. De wereld wordt steeds meer gedomineerd door schermen: van televisie over desktop, laptop, spelcomputer, tablet en smartphone tot smartwatch. In 2015 heeft bijna 80% van de Vlamingen minstens vier schermen in huis en een vierde heeft er zelfs vijf (Vanhaelewyn e.a. 2015). Volgens hetzelfde onderzoek steeg het aantal tablets in Vlaamse gezinnen van 13% in 2011 naar 58% in 2015 en het aantal smartphones van 40% naar 68%.

In hun studie met de veelzeggende titel *Always connected* wijzen Gutnick, Bernstein en Levine (2011) erop dat ook jonge kinderen steeds meer toegang hebben tot digitale media en er meer tijd aan besteden dan ooit tevoren. Tussen 2005 en 2011 steeg de tijd die Amerikaanse kinderen tussen zes maand en zes jaar besteden aan screen media van iets meer dan anderhalf tot iets meer dan twee uur per dag (Vaala, Ly en Levine 2015). Holloway, Green en Livingstone (2013) kwamen tot dezelfde bevinding voor wat het internet betreft. Het gebruik ervan bij kinderen jonger dan negen nam sinds 2006 wereldwijd sterk toe. In 2012 maakte in de meeste onderzochte landen 70% of meer van kleuters er gebruik van. Teuwen, De Grooff en Zaman (2012) kwamen tot eenzelfde percentage voor de Vlaamse drie- tot vierjarigen.

Swipende kleuters

Zonder meer spectaculair is het toenemend gebruik van tablets bij jonge kinderen. Uit Nederlands onderzoek blijkt dat de tijd die kinderen tot vier jaar aan tablets besteden verdriedubbelde tussen 2012 en 2015 (Mediawijzer.net 2015). En volgens een onderzoek van de Christelijke Mutualiteit bij 2.300 leden zit een op de vier Vlaamse kleuters tussen drie en zes jaar voor het slapengaan op de tablet (Christelijke Mutualiteit 2016). Een van de kernbevindingen van een internationaal onderzoek naar het mediagebruik bij kinderen jonger dan acht luidde: 'tablets are favourite device' (Chaudron 2015, p. 8).

Dat vooral tablets en smartphones peuters en kleuters aanspreken, is niet verwonderlijk. De touchscreen en bijhorende interface maken het toestel voor kleuters

veel gemakkelijker hanteerbaar en aantrekkelijker dan de desktop of laptop. Ze sluiten veel beter aan bij de sensomotorische ontwikkeling van zeer jonge kinderen, die er gemakkelijk overweg mee blijken te kunnen, met weinig of geen hulp van volwassenen (Valkenburg 2014; Guernsey & Levine 2015). De kleuters kunnen het toestel al snel alleen aan- en uitzetten en de navigatie is gemakkelijker. Ze kunnen meteen iets doen bewegen met hun vingers, waardoor touchscreens meer intuïtief te gebruiken zijn (McCannis & Gunnewig 2012). De snelle prikkels spreken vooral de rechterhersenhalft aan, wat de kinderen als prettig ervaren omdat ze vooral vanuit die hersenhalft functioneren (Mediawijzer.net 2014). Komt daarbij dat tablets en smartphones lichter en mobieler zijn dan de klassieke computers, waardoor kinderen ermee op schoot kunnen spelen of liggend op de grond tussen hun speelgoed. Ten slotte zijn de toestellen multifunctioneel. Uit onderzoek blijkt dat kleuters er al snel heel verschillende dingen mee kunnen doen: naar videofilmmpjes of televisie kijken, spelletjes spelen, virtuele constructies maken, educatieve spelletjes spelen (met letters, cijfers, vormen), foto's nemen, films maken, tekenen, schilderen en collages maken, schrijven, luisteren naar muziek of muziek maken, participeren in sociale netwerken en samen met ouders, broers of zussen communiceren met anderen via Skype en Facetime (Chaudron 2015; Marsh e.a. 2015).

Van bezorgdheid naar opportuniteit

De snelle opmars van touchscreens bij kleuters zorgt voor controverse. De bezorgdheid wordt in de hand gewerkt doordat de kleutertijd cruciaal is voor de cognitieve, sociale, emotionele en fysieke ontwikkeling (Blanchard 2010, p. 1). De media brengen geregeld alarmerende berichten over nadelige gevolgen voor de gezondheid: 'Toddlers becoming so addicted to iPads they require therapy' (*The Telegraph*, 21/04/2013) of 'Tablets maken schermzombies van onze kleuters' (*Het Belang van Limburg*, 10/09/2014). Bezorgdheid is er ook dat kinderen minder tijd zouden besteden aan spel en sociale interactie en daardoor meer risico zouden lopen om sociaal geïsoleerd te raken. Door de toename van toestellen met internettoegang worden kinderen ook meer blootgesteld aan de risico's van internetgebruik, zoals ongewenste reclame, cyberpesten en ongeschikte (gewelddadige of pornografische) inhoud (Holloway, Green & Livingstone 2013, p. 17).

Ook Holloway, Green en Livingstone (2013) wijzen op de risico's van internetgebruik door jonge kinderen, maar ze beklemtonen tegelijk de positieve effecten op latere schoolresultaten, zowel op lezen en rekenen als op sociale vaardigheden. De meeste studies laten zien dat de nieuwe technologieën de sociale ontwikkeling van kinderen

ondersteunen doordat ze de samenwerking met leeftijdgenootjes verhogen en de interactie in het gezin vergemakkelijken (Hsin, Li & Tsai 2014). Meer specifiek voor tablets besluiten Verenikina en Kervin (2011) dat die veel face-to-face interactie met familieleden impliceren. Ander onderzoek vond ook positieve effecten op spel en creativiteit: ‘The majority of apps [...] promoted creativity and play, although the extent to which they did that differed according to the design of the app’ (Marsh e.a. 2015, p. 42).

Ook volgens Plowman e.a. (2011) bieden digitale media extra kansen voor zowel het leren als de participatie, creativiteit en communicatie met anderen. Veel onderzoekers beklemtonen hierbij dat conversatie en interactie met volwassenen essentieel blijven opdat kleuters er iets uit zouden opsteken. Guernsey en Levine (2015) houden dan ook een pleidooi voor ‘dialogic reading’ (p.134) en ‘joint media engagement’ (p. 165). Omdat ouders zo’n belangrijke rol spelen bij de mediaopvoeding van jonge kinderen, richt onze bevraging zich tot hen en besteden we extra aandacht aan de manier waarop ze hun kinderen begeleiden en hun attitude tegenover de nieuwe media.

Ouders als mediatoren

Vanuit de belangrijke rol die ouders spelen bij de aankoop, selectie en omgang van kinderen met digitale apparaten, is het logisch dat veel onderzoek via en bij hen gebeurt. In veel onderzoeken wordt hun ook gevraagd naar hun houding tegenover dat mediagebruik. Als ouders kunnen ze dat gebruik immers ondersteunen (in het Engels ‘scaffolding’ genoemd, zie Neumann & Neumann 2014 en Guernsey & Levine 2015), controleren of beperken.

Onderzoek naar de attitudes van de ouders brengt aan het licht dat er zowel fervente voor- als tegenstanders zijn, maar vooral veel vragen en bezorgdheden. Ouders blijken vooral bezorgd dat hun kleuters in contact zouden komen met ongeschikte inhoud of dat ze er verslaafd aan zouden raken en daardoor niet meer genoeg buiten zouden spelen (Mediawijzer.net 2016, p. 5). Veel ouders proberen dan ook het mediagebruik van hun kinderen te begeleiden. Volgens Livingstone e.a. (2015) kunnen ze hierbij vier ‘mediastijlen’ hanteren: ‘active mediation’ (delen en bediscussiëren van online activiteiten) met daarbij ook ‘safety mediation’ (het actief begeleiden van veilig internetgebruik); ‘restrictive mediation’ (het instellen van regels en verboden), ‘technical mediation’ (bijvoorbeeld het gebruik van filters en parental control) en ‘monitoring’ (controle na gebruik). In ons onderzoek gaan we na welke stijlen Vlaamse ouders van kleuters hanteren.

(Voor)lezen op scherm of papier

Veel controverse is er ook over de mogelijke impact van de nieuwe media op de omgang met boeken en de ontluikende geletterdheid. Volgens Blanchard en Moore (2010) is er op dit vlak een omwenteling aan de gang, waarbij jonge kinderen leren en geletterdheid benaderen ‘in ways not thought possible in the past, and developmental milestones are changing’ (p. 15).

Al te vaak nog worden lezen en digitale media als vijanden van elkaar gezien. Guernsey & Levine (2015) bepleiten echter een verzoening in plaats van een tegenstelling. Zij introduceren het begrip ‘readia’, in de betekenis van ‘media in service of reading and reading that includes media’ (Guernsey & Levine, 2015, p. 38). Volgens Neumann en Neumann (2014) bieden vooral tablets de mogelijkheid om de ontluikende geletterdheid te verhogen. Digitale extra’s als een voorleesstem, letters of woorden die oplichten, woordenboeken en animatie kunnen helpen om de nodige competenties te verwerven. Een meta-analyse van 43 studies bracht alvast aan het licht dat digitale kinderboeken een sterker positief effect kunnen hebben op het verhaalbegrip en de expressieve woordenschat dan papieren boeken, toch als de interactieve middelen het verhaal ondersteunen (Takacs, Swart & Bus, 2015).

Kleuters komen vaak in contact met boeken doordat ze eruit worden voorgelezen. Onderzoek wijst uit dat voorlezen een belangrijke impact heeft op de ontwikkeling van het kind. Wie als peuter regelmatig is voorgelezen, neemt een voorsprong in taalontwikkeling, leesvaardigheid en bredere cognitieve en affectieve vaardigheden (Kwant, 2011; Van den Berg & Bus, 2015; Gottfried e.a. 2015). De vraag kan gesteld worden of de voorlezer niet meer en meer vervangen zal worden door de digitale voorleesstem. Kleuters kunnen de verhalen immers zelfstandig beluisteren op de tablet. Natuurlijk kunnen volwassenen ook voorlezen met een digitaal boek. Onderzoekers wijzen er wel op dat digitaal voorlezen het verhaalbegrip minder zou bevorderen dan het voorlezen uit papieren boeken, omdat er minder interactie is met het kind (Parish-Morris e.a., 2013; Kozminsky en Asher-Sadon, 2013).

In ons onderzoek gaan we na hoe vaak er al wordt voorgelezen met een digitale drager en hoe ouders staan tegenover digitaal voorlezen.

Methodologie

Wij kozen voor een surveyonderzoek met een vragenlijst die bestaat uit 24 vragen, gericht tot ouders van kleuters. De volledige vragenlijst is terug te vinden in bijlage A.

De enquête werd verspreid tussen oktober 2015 en februari 2016 door de drie onderzoekers en zeventien studenten van de KU Leuven, Campus Brussel. Een papieren versie werd overhandigd aan leerkrachten aan wie gevraagd werd de vragenlijst mee te geven in de boekentas of rugzak van het kind. Daarnaast werd de vragenlijst online verspreid via persoonlijke e-mailcontacten en sociale media. Ruim 7 op de 10 verzamelde vragenlijsten werden op papier ingevuld. De geografische spreiding ziet er als volgt uit: 39% van de respons komt uit Vlaams-Brabant, 31% uit Oost-Vlaanderen, 13% uit Limburg, 10% uit Antwerpen en 7% uit West-Vlaanderen.

Uit de ingevulde vragenlijsten hebben wij de antwoorden geselecteerd voor kinderen geboren in 2009, 2010, 2011 of 2012. Na deze filtering op leeftijd hielden wij 696 bruikbare vragenlijsten over.

De vragenlijsten werden in de meeste gevallen ingevuld door de moeder van het kind (81% van de respondenten). De gemiddelde leeftijd van de deelnemende ouders bedraagt 36 jaar.

Op basis van het opleidingsniveau en de beroepsactiviteit van de ouders bepaalden wij de sociaal economische status (SES) van het gezin. Wij onderscheidden drie categorieën: gezinnen met een lage SES, gezinnen met een hoge SES en een middencategorie¹.

Wij hebben onze steekproef gewogen op basis van geslacht en geboortjaar. Voor die weging baseerden wij ons op de samenstelling van de schoolpopulatie op 1 mei 2015. De samenstelling van de oorspronkelijke steekproef, de populatie, de wegingscoëfficiënten en de samenstelling van de gewogen steekproef zijn te vinden in bijlage B.

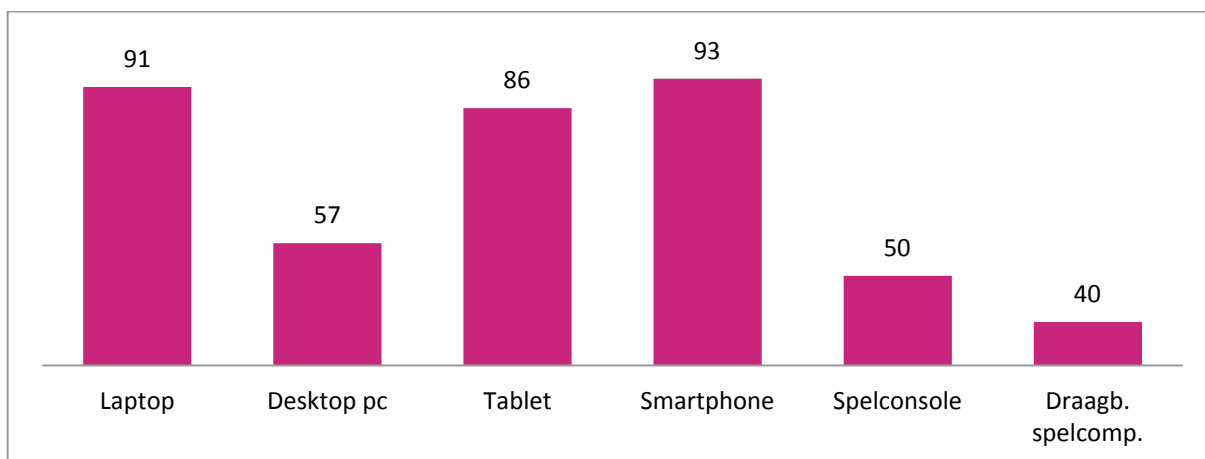
¹ In gezinnen met een hoge SES beschikt minstens één ouder over een universitair diploma. Deze ouder is actief op de arbeidsmarkt als bediende of als zelfstandige (in een vrij beroep). Gezinnen met een lage SES voldoen aan een van de volgende drie beschrijvingen: beide ouders zijn inactief op de arbeidsmarkt. De enige kostwinner of beide ouders zijn actief op de arbeidsmarkt als arbeider, ongeacht hun opleidingsniveau. De enige kostwinner of de beide ouders zijn actief op de arbeidsmarkt als zelfstandige of als bediende, maar hebben geen diploma hoger onderwijs. De overige gezinnen kregen het label 'middencategorie'. In totaal behoren 4 op de 10 gezinnen uit de steekproef tot de middencategorie, 1 op de 4 kinderen in onze steekproef leeft in een gezin met een lage sociaaleconomische status en 35% in een gezin met een hoge economische status.

Resultaten

Het gebruik van digitale media door kleuters

Aanwezigheid van digitale media in huis

Digitale media zijn ruim aanwezig in de onderzochte gezinnen. Laptops en smartphones komen voor in meer dan 9 op de 10 gezinnen en 86% van de gezinnen bezit een tablet. Daarnaast beschikken veel gezinnen over een desktop computer, een spelconsole of een draagbare spelcomputer. In alle gezinnen is minstens 1 van de hierboven opgesomde toestellen aanwezig. In 6 op de 10 gezinnen zijn minstens 4 van de 6 toestellen aanwezig. In bijna 1 op de 4 gezinnen (23%) zijn zelfs alle onderzochte digitale media in huis.

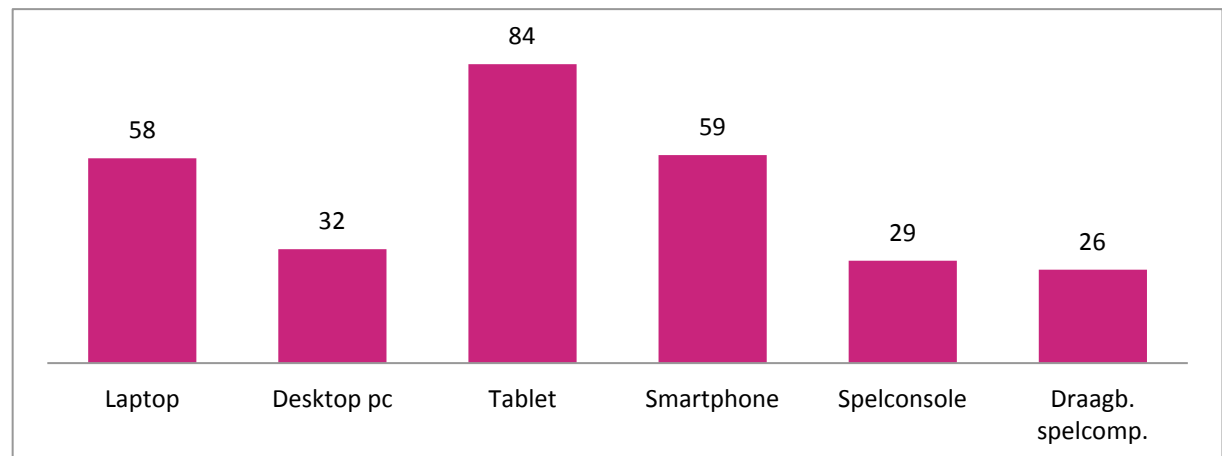
Figuur 1: Verspreiding digitale media in de gezinnen (in %)

➤ SES

Uit ons onderzoek blijkt dat de aanwezigheid van digitale media die uitsluitend bedoeld zijn voor entertainment, omgekeerd evenredig is aan de sociaaleconomische status van het gezin. Spelconsoles en draagbare spelcomputers komen significant vaker voor in gezinnen met een lage dan in die met een gemiddelde of hoge sociaaleconomische status (65%-59% versus 51%-39% en 37%-25%).

In huishoudens met een lage SES zijn er ook gemiddeld meer media aanwezig. Ruim de helft van die gezinnen (51%) bezit 5 of 6 van de onderzochte digitale media. In gezinnen uit de middencategorie daalt dat aantal tot 41% en in gezinnen met een hoge SES gaat het om slechts 28%.

Van de onderzochte digitale media zijn kleuters al het vaakst in contact gekomen met een tablet (84%). De smartphone (59%) en laptop (58%) volgen op ruime afstand. Met de desktop pc, spelconsole of draagbare spelcomputer kwam ongeveer 1 op de 3 kleuters in contact.

Figuur 2: Digitaal mediagebruik van kleuters (in %)

➤ Gender en leeftijd

Sekseverschillen zijn er nauwelijks: jongens en meisjes komen evenveel in contact met digitale media, behalve met de desktop computer, waar meer meisjes gebruik van maken. Wel vonden wij duidelijke leeftijdsverschillen. Vijf- en zesjarigen zijn al vaker in contact gekomen met een laptop, een desktop pc, een spelconsole en een draagbare spelcomputer dan driejarigen. Voor tablets en smartphones vonden we geen leeftijdsverschillen.

Medium	3 jaar	4 jaar	5 jaar	6 jaar	Allen	Chi²	Sig ^a
Laptop	42%	58%	61%	66%	58%	19.91	***
Desktop pc	19%	29%	37%	42%	32%	21.64	***
Tablet	79%	84%	86%	88%	84%	5.69	n.s.
Smartphone	54%	68%	49%	63%	59%	11.20	*
Spelconsole	15%	21%	33%	44%	29%	41.86	***
Draagb. spelcomp.	15%	17%	30%	40%	26%	36.56	**

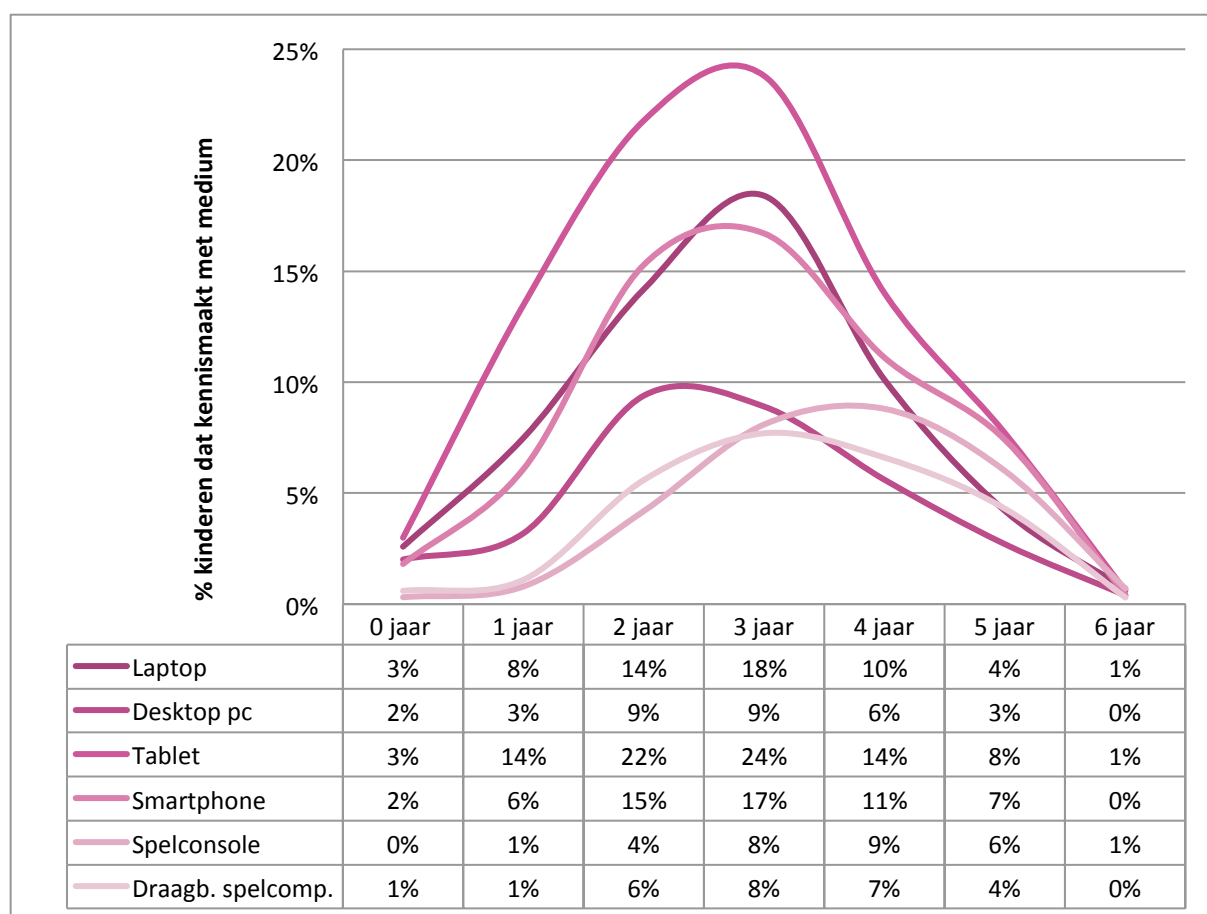
Tabel 1: Digitaal mediagebruik volgens leeftijd

➤ SES

Tot slot stelden wij vast dat het contact met spelconsoles en draagbare spelcomputers stijgt naarmate de sociaaleconomische status van het gezin daalt. In gezinnen met een lage sociaaleconomische status spelen significant veel meer kleuters met een spelconsole en een draagbare spelcomputer dan in andere gezinnen.

Eerste contact met digitale media

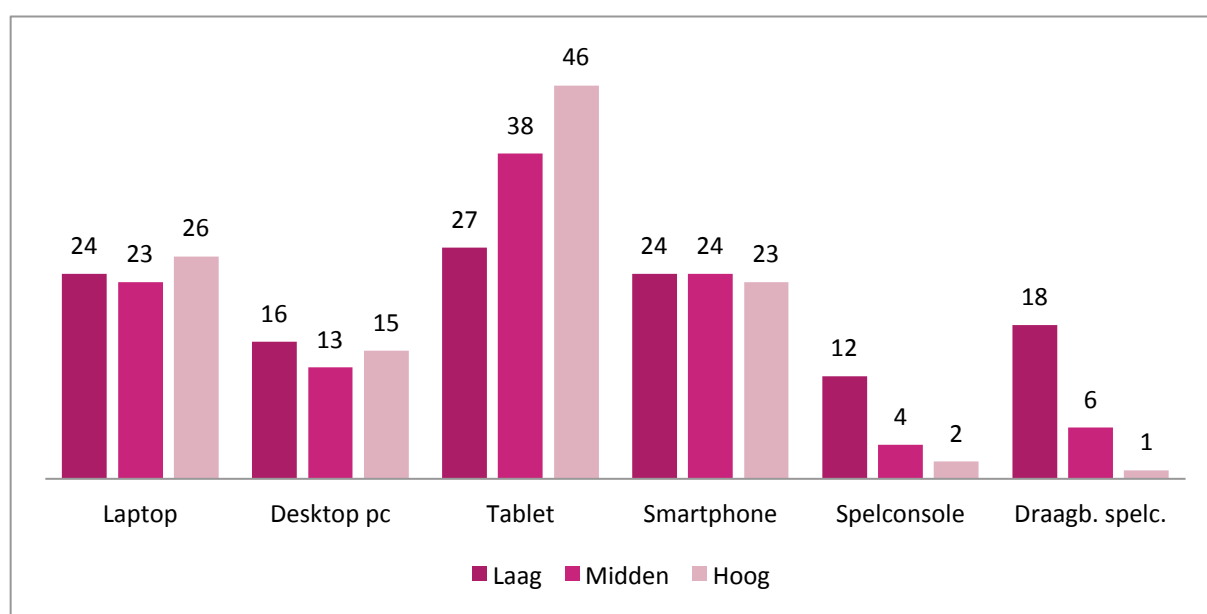
Uit onze studie komt naar voren dat de meeste ouders hun kleuters afschermen van digitale media vóór hun eerste levensjaar: minder dan 4% van de kinderen maakte er dan al kennis mee. Ook tussen hun eerste en tweede verjaardag komt minder dan 10% in contact met laptops, desktop pc's, smartphones, spelconsoles en draagbare spelcomputers. De enige uitzondering vormen tablets: 14% van de kinderen is er als eenjarige voor het eerst mee in contact gekomen. Bijna 4 op de 10 kinderen hebben er al een gebruikt voor hun derde verjaardag. Voor 17% van die kinderen was dat zelfs al als nul- of eenjarige.

Figuur 3: Introductieleeftijd digitale media (in %)

➤ SES

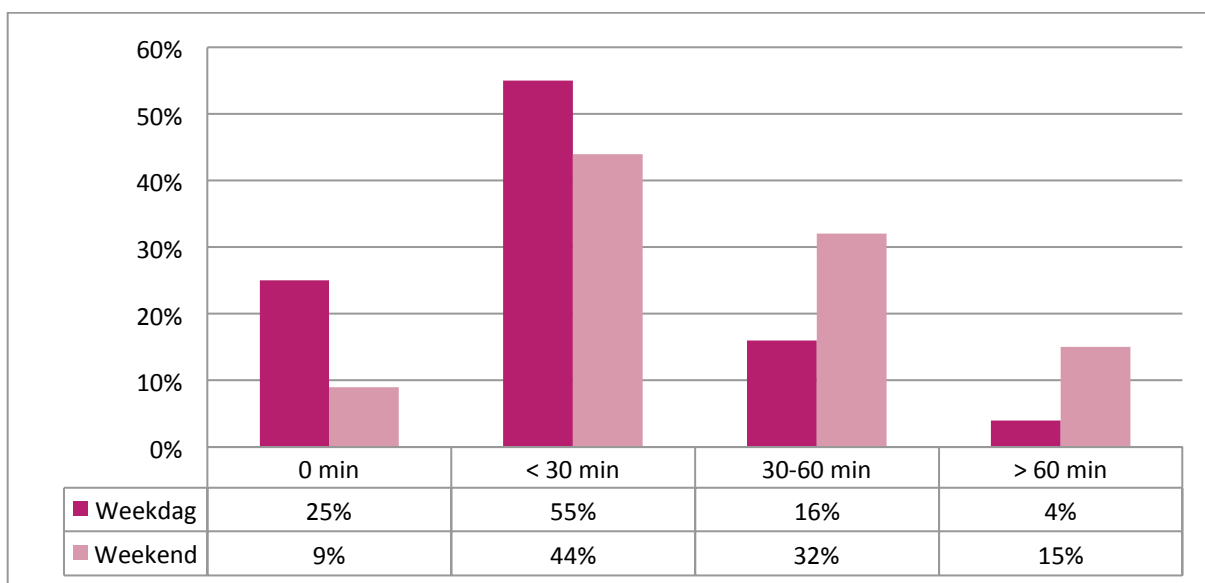
Kinderen uit gezinnen met een lage sociaaleconomische status blijken niet alleen meer kans te hebben om met spelconsoles en draagbare spelcomputers in contact te komen, hun ouders introduceren deze media ook vroeger bij hun kinderen. Voor tablets zien wij het omgekeerde beeld. Deze toestellen worden vroeger geïntroduceerd in gezinnen met een hoge sociaaleconomische status en in gezinnen uit de middencategorie dan in gezinnen met een lage sociaaleconomische status. In gezinnen met een hoge SES is 46% van de kinderen voor zijn derde verjaardag al in aanraking gekomen met een tablet, in gezinnen uit de middencategorie is dat 38% en in gezinnen met een lage SES 27%.

Figuur 4: Introductieleeftijd voor 3^e verjaardag met digitale media volgens SES van het gezin (in %)

Tijd besteed aan digitale media

Tijdens weekdagen is 75% van de kleuters bezig met digitale media. In het weekend loopt dat percentage op tot 91%. Kleuters besteden tijdens het weekend ook meer tijd aan digitale media dan tijdens de week. Tijdens weekdagen maakt 20% van de kinderen minstens een half uur gebruik van digitale media. In het weekend loopt dat percentage op tot 47%. De grootste groep kinderen is minder dan een half uur per dag bezig met digitale media. Op een weekdag gaat het om 55% van de kinderen en tijdens het weekend om 44%.

Figuur 5: Tijd die kleuters besteden aan digitale media op weekdays en tijdens het weekend (in %)

➤ Leeftijd

De tijd die kinderen besteden aan digitale media, neemt toe met de leeftijd, al gaat dit enkel op voor het gebruik tijdens het weekend. Dan zijn er meer driejarigen die er geen tijd aan besteden en meer zesjarigen die er langer dan een uur mee in de weer zijn. Maar liefst 24% van de zesjarigen gebruikt op zaterdag en/of zondag meer dan 60 minuten met digitale media, terwijl dat voor alle kinderen slechts geldt voor 15%.

Tijdsbesteding op een weekdag	3 jaar	4 jaar	5 jaar	6 jaar	Allen	Chi ²	Sig ^a
0 min	34%	23%	24%	22%	25%	9,69	n.s.
< 30 min	51%	55%	58%	57%	55%		
30-60 min	12%	16%	15%	18%	16%		
> 60 min	03%	05%	04%	03%	04%		
Tijdsbesteding op een weekenddag	3 jaar	4 jaar	5 jaar	6 jaar	Allen	Chi ²	Sig ^a
0 min	19%	06%	09%	06%	09%	49,71	***
< 30 min	49%	53%	39%	34%	44%		
30-60 min	23%	29%	39%	37%	32%		
> 60 min	09%	13%	14%	24%	15%		

Tabel 2: Tijd besteed aan digitale media volgens leeftijd

➤ Gender

Tijdens de week besteden jongens en meisjes evenveel tijd aan digitale media. In het weekend is er wel een verschil. Dan zijn er meer jongens (19%) dan meisjes (11%) die er langer dan een uur actief mee in de weer zijn.

➤ SES

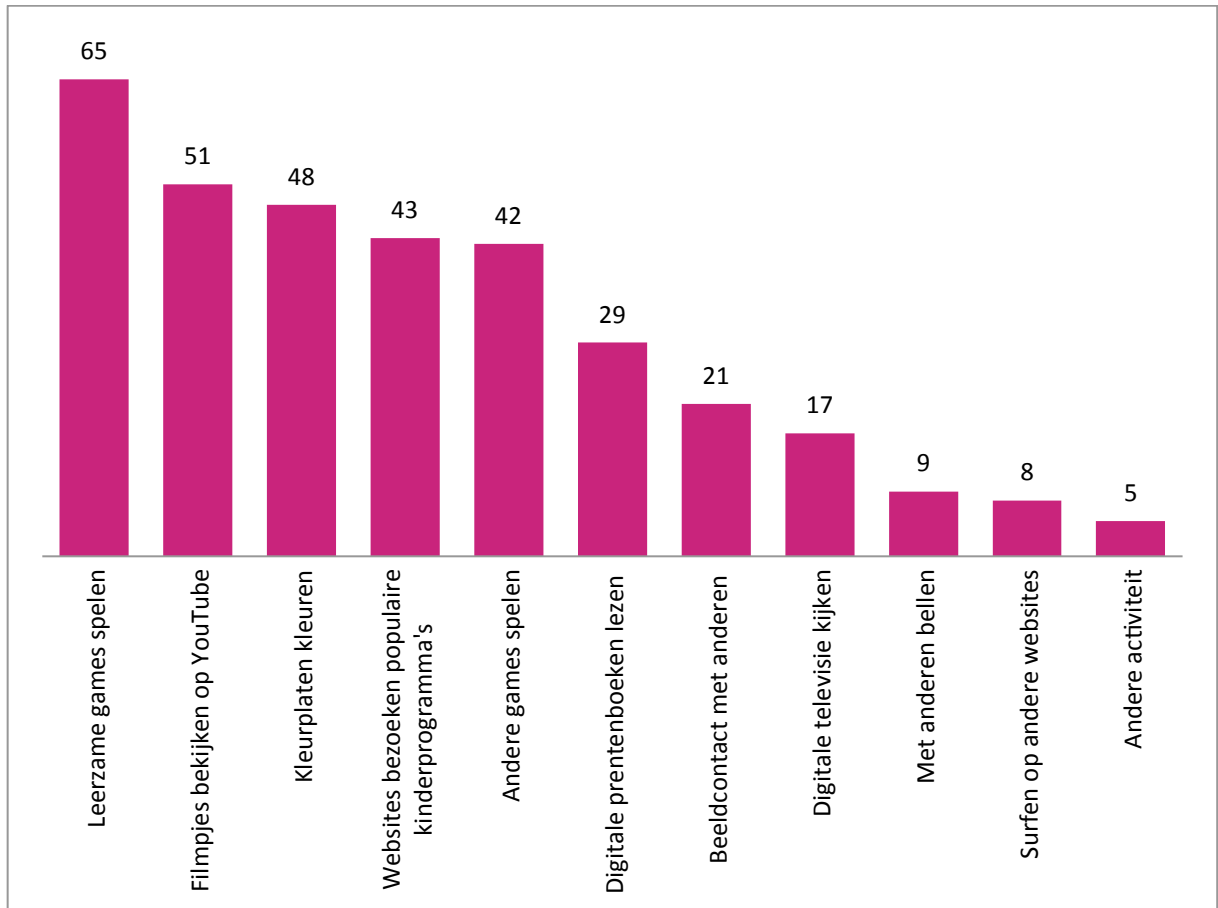
Kinderen uit gezinnen met een lage sociaaleconomische status besteden meer tijd aan digitale media, zowel tijdens de week als in het weekend. Het percentage kinderen uit gezinnen met een lage sociaaleconomische status dat tijdens het weekend meer dan een uur bezig is met digitale media (29%), ligt ruim driemaal hoger dan dat van kinderen uit gezinnen met een hoge sociaaleconomische status (9%). Tijdens de week is die verhouding 8% tegenover 1%.

Tijdsbesteding op een weekdag	Laag	Midden	Hoog	Allen	Chi²	Sig ^a
0 min	22%	27%	26%	25%	49,28	***
< 30 min	41%	57%	64%	56%		
30-60 min	28%	13%	09%	16%		
> 60 min	08%	03%	01%	04%		
Tijdsbesteding op een weekenddag	Laag	Midden	Hoog	Allen	Chi²	Sig ^a
0 min	08%	08%	10%	09%	42,03	***
< 30 min	31%	44%	52%	44%		
30-60 min	33%	36%	28%	33%		
< 60 min	29%	12%	09%	15%		

Tabel 3: Tijd besteed aan digitale media op weekdays (N = 694) en weekenddagen (N = 696) volgens de sociaaleconomische status van het gezin

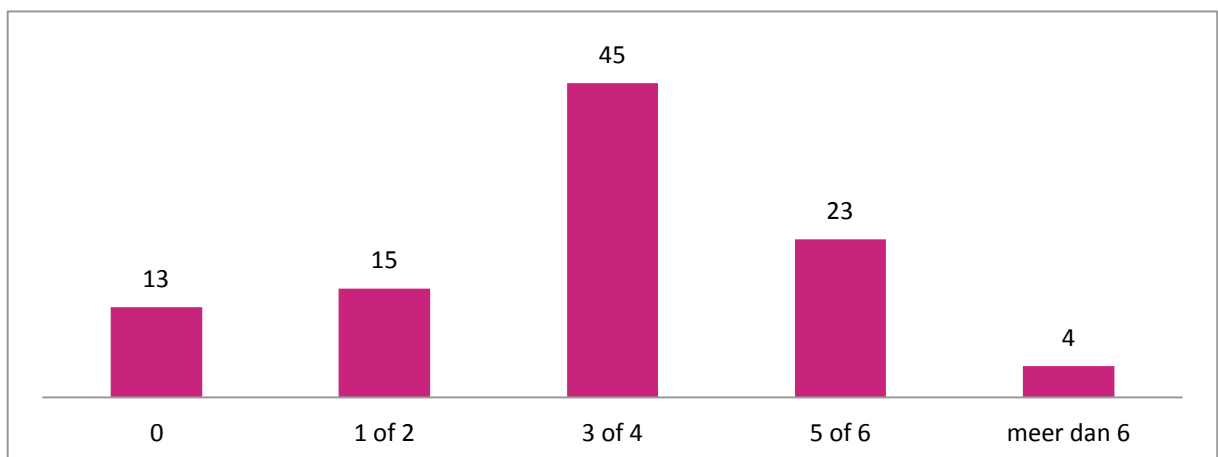
Activiteiten op digitale media

Wat voeren kleuters uit op digitale media? Bijna 2 op de 3 kinderen spelen leerzame games. Iets meer dan de helft bekijkt filmpjes op YouTube en tussen de 40% en 50% kleurt kleurplaten, bezoekt websites van populaire kinderprogramma's of speelt niet-educatieve games. Op ruime afstand volgen prentenboeken bekijken, skypen en tv kijken en minder dan 10% belt, surft, maakt foto's of luistert naar muziek (categorie 'andere').

Figuur 6: Activiteiten van de kleuters met digitale media (in%)

13% van de kleuters is volgens de ouders nog niet actief bezig met digitale media. Meer dan 4 op de 10 kleuters zijn al bezig met 3 of 4 media-activiteiten en meer dan 1 op de 5 kinderen doet zelfs 5 of 6 verschillende dingen met digitale media. Het gemiddeld aantal activiteiten bedraagt 3,36 (SD = 1,96).

Figuur 7: Aantal verschillende types media-activiteiten van de kinderen (in %)

➤ Leeftijd

Uit ons onderzoek blijkt dat kleuters meer met games bezig zijn naarmate ze ouder worden, zowel educatieve als niet-educatieve. Ook voor filmpjes kijken op YouTube, kleurplaten kleuren en surfen op andere websites blijken er leeftijdsverschillen. Zo kijken vierjarigen significant meer naar filmpjes maar surfen ze minder op andere websites dan vijfjarigen en zijn ze vaker in de weer met kleurplaten dan driejarigen.

Activiteit	3 jaar	4 jaar	5 jaar	6 jaar	Allen	Chi ²	Sig ^a
Leerzame games spelen	42%	68%	71%	73%	65%	43,27	***
Filmpjes bekijken op YouTube	47%	61%	43%	51%	51%	13,00	**
Andere games spelen	25%	33%	45%	63%	42%	58,64	***
Kleurplaten kleuren	36%	54%	48%	50%	48%	10,79	*
Websites populaire kinderprogramma's	36%	47%	44%	45%	43%	4,16	n.s.
Digitale prentenboeken lezen	24%	33%	30%	28%	29%	3,52	n.s.
Beeldcontact met anderen	25%	23%	19%	18%	21%	3,66	n.s.
Digitale televisie kijken	12%	17%	17%	20%	17%	3,75	n.s.
Met anderen bellen	11%	11%	7%	7%	9%	3,82	n.s.
Surfen op andere websites	4%	5%	13%	8%	8%	11,63	**
Andere activiteit	8%	4%	6%	2%	5%	6,26	n.s.

Tabel 4: Activiteiten op digitale media volgens leeftijd

Met de leeftijd neemt ook het aantal verschillende media-activiteiten toe. Driejarigen voeren minder verschillende activiteiten uit op digitale media (2,7) dan vier- (3,5), vijf- (3,4) en zesjarige kleuters (3,6).

➤ Gender

Voor vier activiteiten vonden wij sekseverschillen. Kleurplaten kleuren, websites bezoeken van populaire kinderprogramma's en beeldcontact met anderen hebben zijn populairder bij meisjes dan bij jongens. Jongens spelen vaker dan meisjes niet-educatieve games.

Bekijken wij de top 3 van beide geslachten², dan zien wij dat leerzame games spelen zowel bij jongens als bij meisjes op nummer 1 staat. Niet-educatieve games scoren bij jongens wel hoger, ze komen op plaats 3, na filmpjes bekijken op YouTube, terwijl ze bij meisjes maar op de vijfde plaats komen. Bij de meisjes scoren 'kleurplaten kleuren' hoger (plaats 2 tegenover 4 bij de jongens).

Tot slot vonden wij ook een genderverschil wat het aantal media-activiteiten betreft. Het gemiddeld aantal media-activiteiten van jongens ($M = 3,2$, $SD = 1,88$) is significant³ lager dan het gemiddeld aantal media-activiteiten van meisjes ($M = 3,5$, $SD = 2,03$).

➤ SES

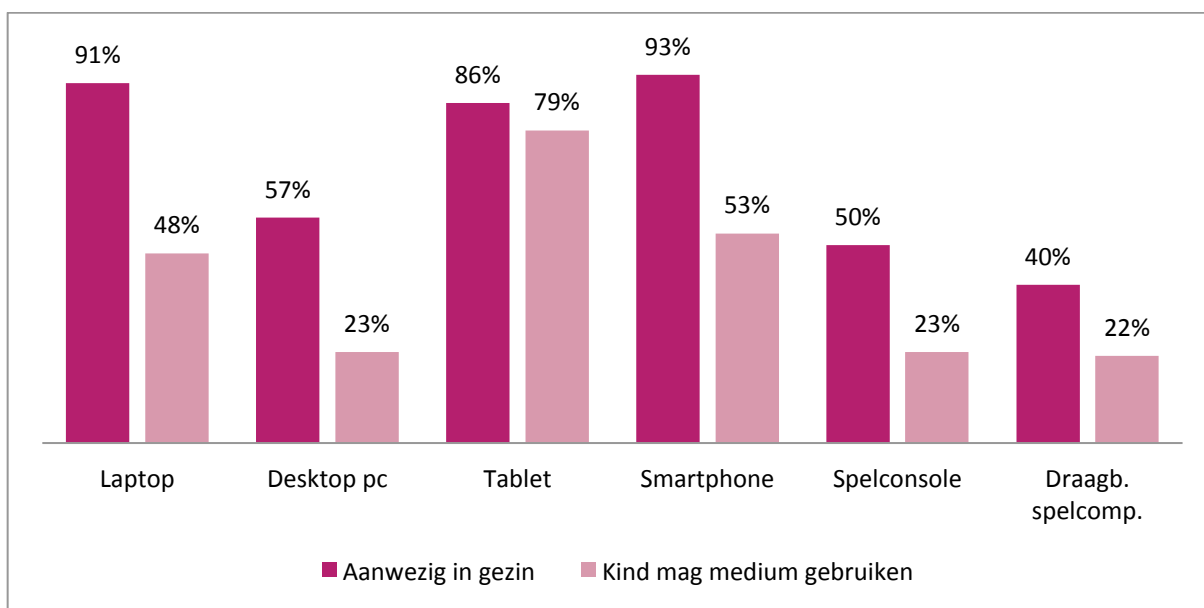
Kinderen in gezinnen met een hoge sociaaleconomische status houden zich minder bezig met kleurplaten kleuren, YouTube filmpjes bekijken en websites bezoeken van populaire kinderprogramma's dan kinderen uit gezinnen met een lagere sociaaleconomische status. Ze spelen ook minder leerzame games dan kinderen uit gezinnen die behoren tot de middencategorie, die dan weer vaker in contact komen met digitale prentenboeken. Ook blijkt uit ons onderzoek dat significant meer kinderen uit gezinnen met een lage sociaaleconomische status bellen met anderen dan kinderen uit gezinnen met een hoge sociaaleconomische status. Ten slotte ligt het gemiddeld aantal media-activiteiten per kind in deze groep ook hoger (3,60 tegenover 3,54 in de middengroep en 2,99 met hoge SES).

Gebruik van digitale media: alleen of begeleid

Aanwezigheid van digitale media in huis betekent niet automatisch dat kleuters ze ook mogen gebruiken, met uitzondering van de tablet. Voor de smartphone: 93% van de gezinnen bezit er minstens een, maar slechts 53% van de kinderen krijgt die in handen. Van de laptop mag net iets minder dan de helft van de kleuters gebruik maken. De desktop pc, spelconsole en draagbare spelcomputer zijn voor meer dan 75% van de kleuters verboden terrein.

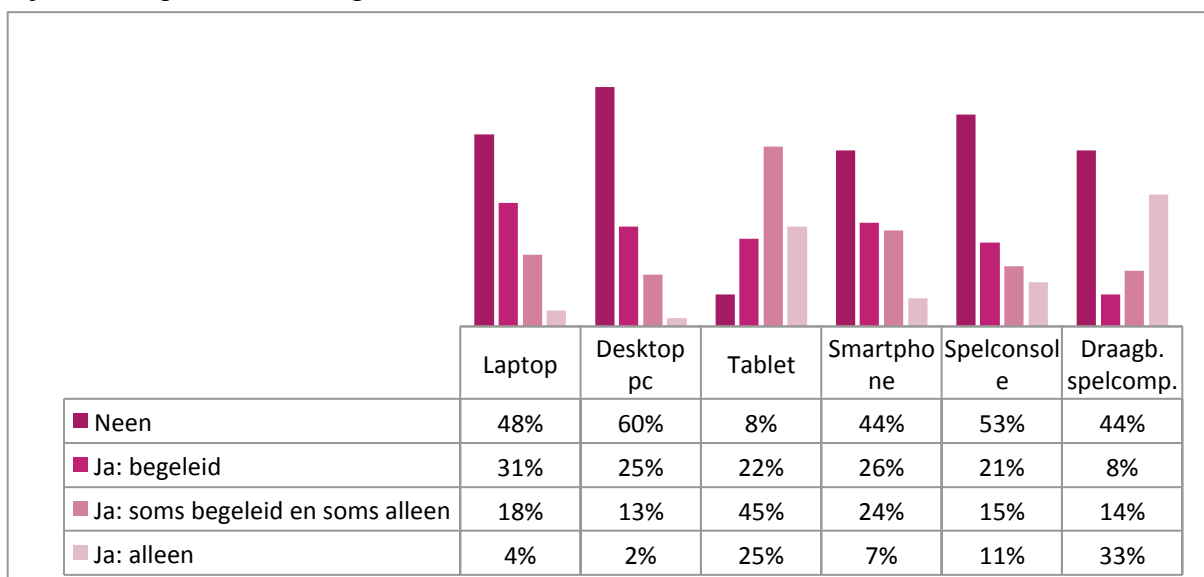
² De plaats in de ranking van populaire media-activiteiten wordt weergegeven tussen ronde haakjes.

³ $t = 2.172$, $df = 684,183$, $p < .05$

Figuur 8: Aanwezigheid van digitale media in huis en percentage kleuters dat ze mag gebruiken (in %)

Een groot aantal kleuters mag de aanwezige digitale media thuis dus niet gebruiken, en als dat toch mag, dan gebeurt dat vaak onder ouderlijke begeleiding. Een belangrijke uitzondering vormen tablets. De meeste kleuters (92%) mogen dit toestel gebruiken, 1 op de 4 kleuters mag alleen op de tablet. Ook de draagbare spelcomputer mag door 1 op de 3 kleuters volledig zelfstandig gebruikt worden. Ter vergelijking: bij de spelconsoles geldt dat slechts voor 11% van de kleuters.

Figuur 9: Percentage kleuters dat de aanwezige digitale media niet, alleen of onder begeleiding mag gebruiken⁴ (in %)

⁴ Bij de berekeningen is enkel rekening gehouden met kinderen van wie de ouders aangaven dat het toestel thuis aanwezig was: Laptop (N = 633); Desktop pc (N = 394); Tablet (N = 600); Smartphone (N = 645); Spelconsole (N = 345); Draagbare spelcomputer (N = 275).

➤ Leeftijd

Voor elk van de zes onderzochte digitale media hing het (on) begeleide gebruik samen met de leeftijd van het kind. Digitale media worden vaker uit de buurt gehouden van de jongste groep kleuters. Zo mag 62% van de driejarigen de laptop niet gebruiken, terwijl dat voor de hele onderzochte groep slechts 48% is. Voor de tablet bedraagt de verhouding 16% tegenover 8%. Driejarigen mogen de aanwezige digitale media verhoudingsgewijs ook minder vaak onbegeleid gebruiken. De grootste verschillen betreffen de spelconsole en de draagbare spelcomputer. Digitaal mediagebruik van driejarigen is niet alleen beperkter, ze worden ook intensiever begeleid door hun ouders.

➤ Gender

Enkel voor het gebruik van de desktop pc vonden wij een gendersverschil. Meisjes mogen die vaker (begeleid) gebruiken dan jongens: 67% van de jongens mag de desktop pc niet gebruiken, bij de meisjes ligt dat percentage lager, namelijk op 54%.

➤ SES

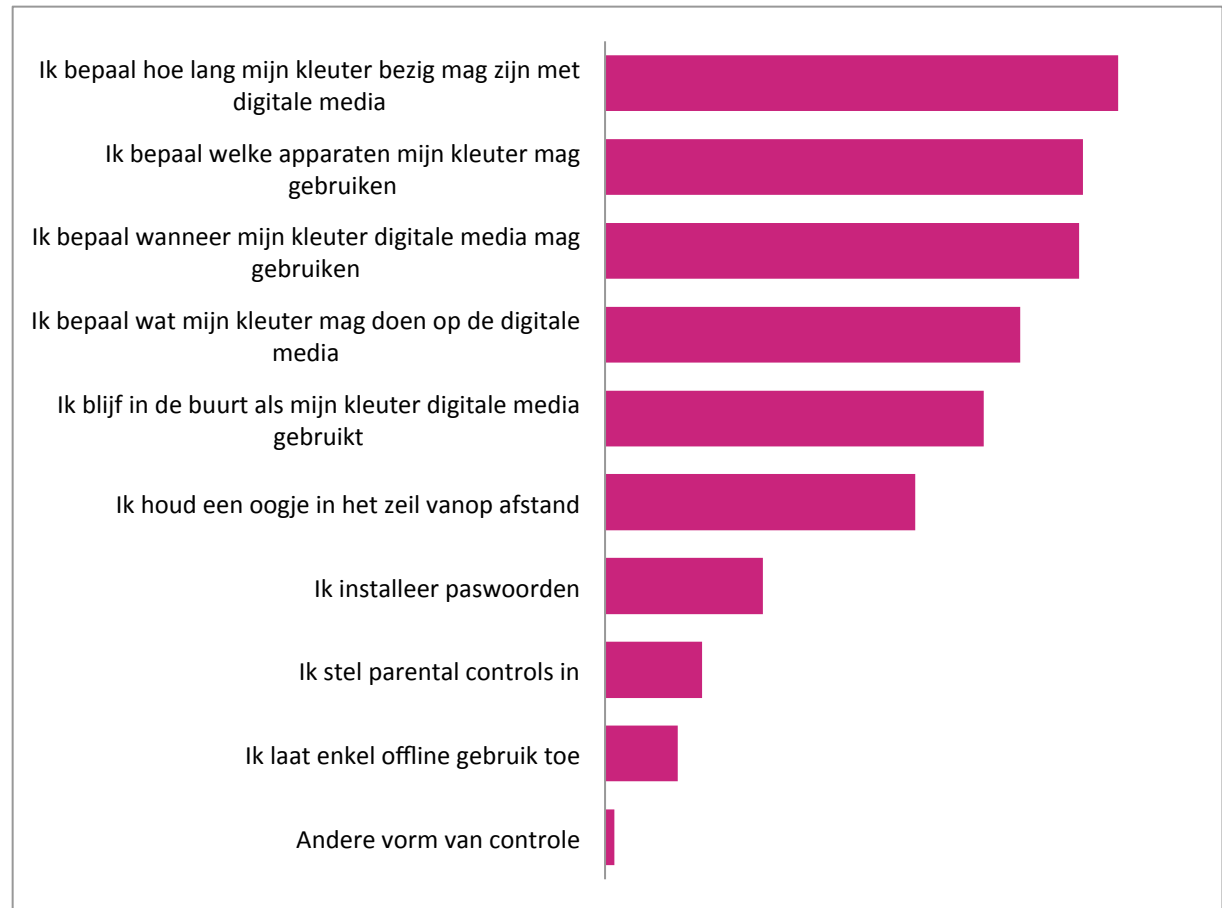
Voor twee toestellen vonden we een samenhang met de SES. Kinderen uit gezinnen met een lage sociaaleconomische status blijken verhoudingsgewijs vaker onbegeleid gebruik te mogen maken van laptops (31% versus 22% van alle kinderen) en draagbare spelcomputer (62% versus 48% van alle kinderen).

De rol van de ouders

Controle door de ouders

Bijna 9 op de 10 ouders van wie de kinderen digitale media gebruiken, controleert dat gebruik op een of andere manier. De ouders blijken vooral te bepalen hoe lang het kind bezig mag zijn met digitale media (79% van de ouders), welke toestellen het kind mag gebruiken (74% van de ouders) en wanneer de kleuter digitale media mag gebruiken (73% van de ouders). Bijna 2 op de 3 ouders bepalen wat hun kleuter mag doen op de digitale media. Met andere woorden: de ouders in ons onderzoek kiezen vooral voor restrictieve vormen van controle. Toch zijn ook actieve vormen van controle populair: ongeveer 6 op de 10 ouders (64%) blijven in de buurt en bijna de helft (59%) houdt een oogje in het zeil vanop een afstand. Technische restricties in de vorm van paswoorden (24%) en *parental controls* (15%) komen veel minder voor. Ongeveer 1 op de 10 ouders staat enkel offline gebruik toe. Andere vormen van

controle houden o.a. in dat iemand van de ouders altijd naast het kind zit of een beveiligingsapp installeert (bv. een app die bepaalt welke filmpjes het kind kan bekijken op YouTube).

Figuur 10: Populariteit van de verschillende vormen van ouderlijke controle op het mediagebruik van hun kinderen (N = 575) (in %)

➤ Leeftijd en gender

Ouders hanteren dezelfde regels en beperkingen voor hun dochters en zonen. Wel houden ze rekening met de leeftijd. Verhoudingsgewijs krijgen minder driejarigen restricties opgelegd over het tijdstip waarop zij digitale media mogen gebruiken. Deze uitkomst hangt er mogelijk mee samen dat driejarigen de aanwezige media minder vaak onbegeleid mogen gebruiken. Ouders blijven wel minder in de buurt wanneer hun zesjarige kleuter digitale media gebruikt, maar zij houden bij deze leeftijdsgroep wel vaker een oogje in het zeil vanop afstand. Deze uitkomsten stemmen overeen met onze bevinding dat zesjarigen vaker onbegeleid de digitale media mogen gebruiken.

Vorm van ouderlijke controle	3 jaar	4 jaar	5 jaar	6 jaar	Allen	Chi ²	Sig ^a
Ik bepaal hoe lang	72%	83%	83%	78%	79%	7,39	n.s.
Ik bepaal welke apparaten	70%	78%	78%	69%	74%	6,43	n.s.
Ik bepaal wanneer	64%	76%	75%	77%	73%	8,26	*
Ik bepaal wat	57%	64%	66%	68%	64%	3,94	n.s.
Ik blijf in de buurt	59%	68%	57%	50%	59%	11,85	**
Ik houd een oogje in het zeil vanop afstand	36%	48%	51%	55%	48%	12,30	**
Ik installeer paswoorden	25%	21%	26%	26%	24%	1,76	n.s.
Ik stel parental controls in	13%	16%	18%	12%	15%	2,62	n.s.
Ik laat enkel offline gebruik toe	07%	11%	14%	13%	11%	3,43	n.s.
Andere vorm van controle	00%	01%	02%	02%	01%	3,27	n.s.

Tabel 5: Vormen van ouderlijke controle op mediagebruik opgesplitst volgens leeftijd

Ouders hanteren dezelfde regels en beperkingen voor hun dochters en zonen. Ook het aantal gehanteerde vormen van ouderlijke controle is voor beide geslachten gelijk. Ouders controleren en beperken het gebruik van digitale media bij hun zonen en dochters dus op dezelfde wijze.

➤ SES

Ouders in gezinnen met een lage SES blijken minder vaak (54%) te bepalen wat hun kleuter mag doen op digitale media dan ouders met een hoge SES (71%). Ze houden ook minder vaak (39%) een oogje in het zeil vanop afstand dan ouders in andere gezinnen (51%).

Vorm van ouderlijke controle	Laag	Midden	Hoog	Allen	Chi ²	Sig ^a
Ik bepaal hoe lang	74%	81%	81%	79%	3,90	n.s.
Ik bepaal welke apparaten	70%	74%	76%	74%	1,89	n.s.
Ik bepaal wanneer	70%	73%	76%	73%	1,30	n.s.
Ik bepaal wat	54%	65%	71%	64%	12,44	**
Ik blijf in de buurt	54%	61%	60%	59%	2,50	n.s.
Ik houd een oogje in het zeil vanop afstand	39%	51%	51%	48%	7,10	*
Ik installeer paswoorden	26%	23%	24%	24%	0,37	n.s.
Ik stel parental controls in	17%	13%	15%	15%	1,18	n.s.
Ik laat enkel offline gebruik toe	14%	11%	09%	11%	2,03	n.s.
Andere vorm van controle	01%	02%	01%	01%	1,23	n.s.

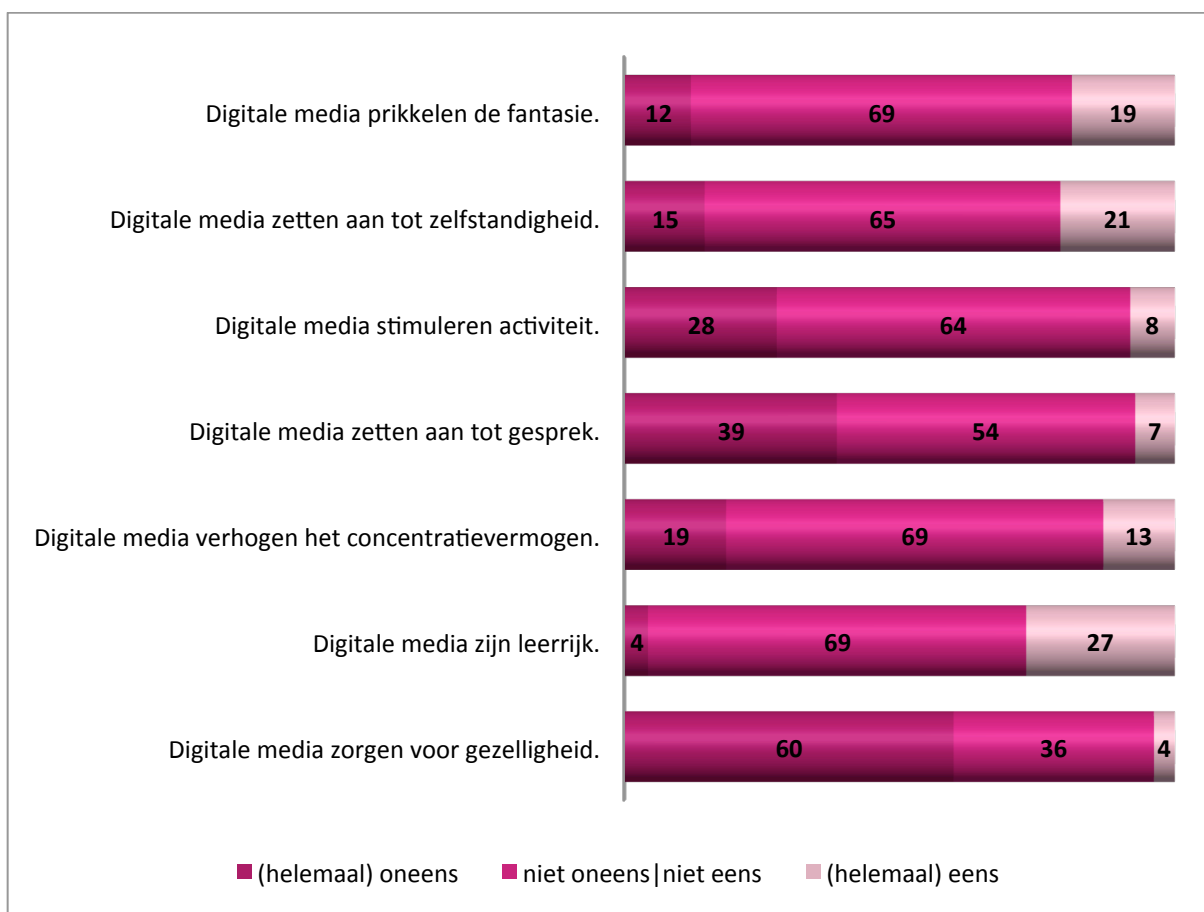
Tabel 6: Vormen van ouderlijke controle op mediagebruik volgens SES van het gezin

Attitude van de ouders

Wij legden de ouders twaalf stellingen voor waarin telkens een negatief of positief effect van digitale media aan bod kwam. Elke stelling moesten zij beoordelen op een schaal met zeven punten (1 = helemaal oneens en 7 = helemaal eens).

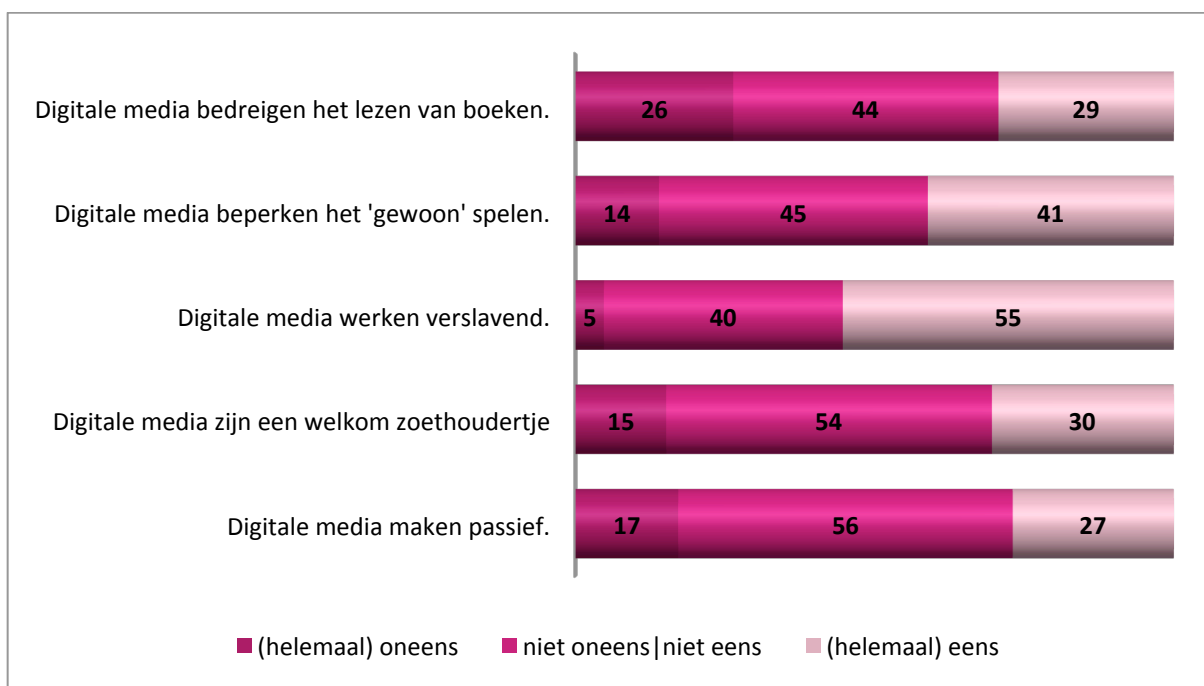
Het meest positief staan de ouders tegenover de educatieve mogelijkheden. Meer dan 1 op de 4 ouders (27%) vindt digitale media leerrijk, terwijl slechts 4% vindt van niet. Ongeveer 1 op de 5 ouders is het ermee eens dat digitale media de fantasie prikkelen en een even groot aandeel vindt dat ze aanzetten tot zelfstandigheid. 13% van de ouders is van mening dat digitale media het concentratievermogen verhogen. De meeste ouders nemen echter een middenpositie in. Zij zijn het niet echt eens, maar ook niet echt oneens met de beweringen dat digitale media de cognitieve vaardigheden en de zelfredzaamheid (van kinderen) verhogen.

Uit het onderzoek komt verder naar voren dat ouders digitale media minder geschikt achten om sociale activiteit te stimuleren: 6 op de 10 ouders vinden digitale media een rem voor de gezelligheid en 4 op de 10 ouders zijn het (helemaal) oneens met de uitspraak dat digitale media aanzetten tot gesprek. Tot slot zien we ook dat bijna 3 op de 10 ouders het (helemaal) oneens zijn met de stelling dat digitale media activiteit stimuleren.

Figuur 11: Houding van de ouders tegenover digitale media (positieve effecten) (in %)

Wat de mogelijk negatieve effecten betreft, oordeelt meer dan de helft van de ouders dat digitale media verslavend werken (tegenover 4% die dat niet vindt). Meer dan 4 op de 10 ouders is het ook eens met de stelling dat digitale media het ‘gewoon’ beperken en iets minder dan 3 op 10 vinden dat ze hun kinderen passief maken. De meningen zijn het meest verdeeld over de stelling “Digitale media bedreigen het lezen van boeken”: 26% vindt dat dit niet zo is, terwijl 29% instemt met deze uitspraak. Ten slotte vindt 3 op de 10 ouders digitale media een welkom zoethoudertje voor hun kleuters.

Figuur 12: Houding van de ouders tegenover digitale media (negatieve effecten) (in %)

(Voor)lezen op papier of digitaal

Contact met papieren en digitale boeken

In het laatste deel van de enquête werd onderzocht hoeveel kleuters tussen 3 en 6 jaar al in contact kwamen met digitale (prenten)boeken en vanaf welke leeftijd.

De resultaten maken meteen duidelijk dat papieren boeken nog steeds domineren. Terwijl bijna alle kleuters er al mee in contact kwamen (99%) ligt het percentage voor digitale boeken veel lager (49%).

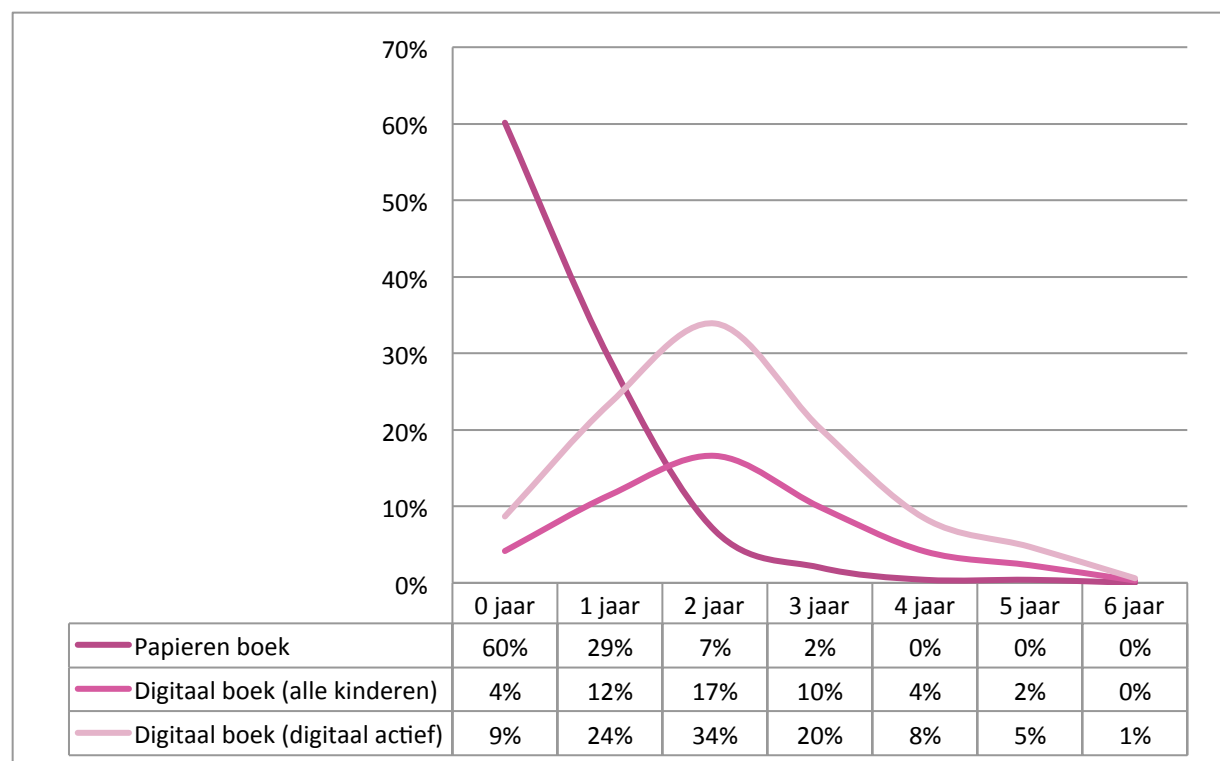
Sekse en leeftijd zijn niet bepalend voor het aantal kinderen dat al in contact kwam met boeken, zowel papieren als digitale. De sociaaleconomische status van het gezin blijkt enkel bepalend bij digitale boeken: kinderen uit gezinnen met een gemiddelde sociaaleconomische status maakten al vaker kennis met digitale boeken dan kinderen uit gezinnen met een hoge sociaaleconomische status.

Eerste contact met (digitale) kinderboeken

Verder wees ons onderzoek uit dat de meeste kleuters al in hun eerste levensjaar kennismaken met papieren (voor)leesboeken, terwijl digitale boeken voornamelijk na de tweede verjaardag worden geïntroduceerd. Wij vonden geen genderverschillen, maar wel verschillen op basis van de sociaaleconomische status van het gezin. De

introductie van papieren (voor)leesboeken verloopt trager in gezinnen met een lage sociaaleconomische status dan in gezinnen met een hogere sociaaleconomische status.

De gemiddelde leeftijd waarop papieren boeken geïntroduceerd worden is 0,5 jaar. Voor digitale boeken is dat 2,1 jaar. De introductie van digitale boeken vindt dus gemiddeld anderhalf jaar later plaats. Voor hun derde verjaardag hebben zo goed als alle kinderen al contact gehad met een papieren boek. Voor digitale boeken is dat slechts 33% (67% als we enkel de kinderen uit onze bevraging selecteren die al kennismaakten met digitale boeken).

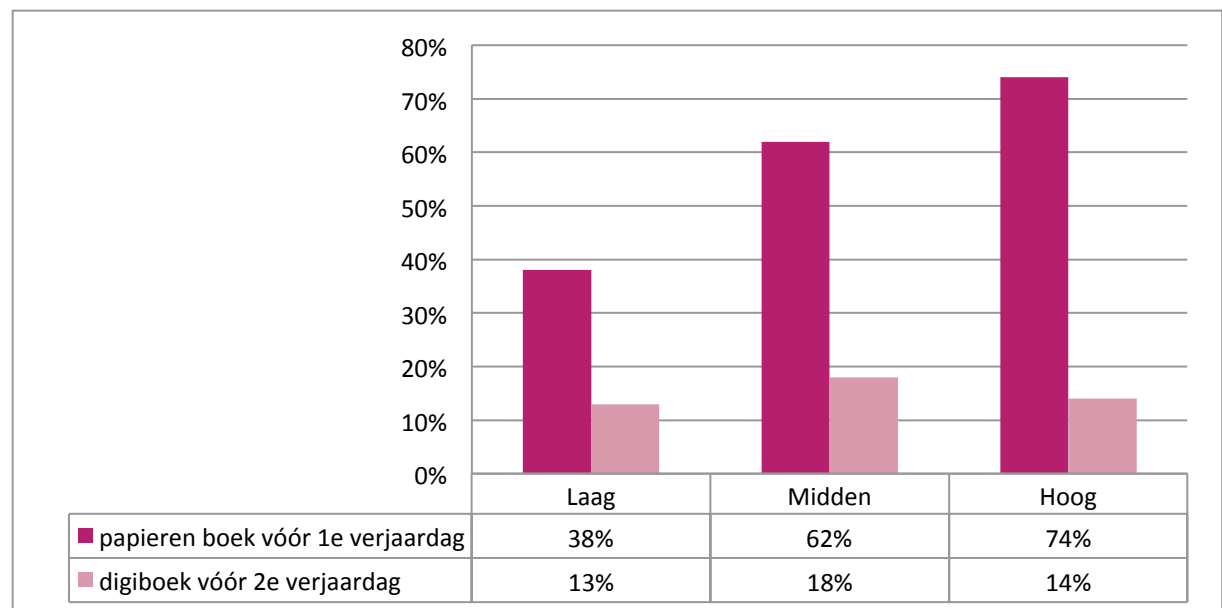
Figuur 13: Introductieleeftijd papieren en digitale boeken (in %)

De introductie van papieren (voor)leesboeken verloopt trager in gezinnen met een lage sociaaleconomische status dan in gezinnen met een hogere sociaaleconomische status. Het eerste contact met digitale boeken hangt echter niet samen met de sociaaleconomische status van het gezin.

Het aantal kinderen dat kennismaakt met digitale boeken vóór de leeftijd van 2 jaar verschilt niet naargelang de SES van het gezin. Voor papieren boeken zijn de verschillen wel significant⁵. In gezinnen met een lage SES verloopt de introductie van papieren boeken trager. Terwijl in die gezinnen 38% van de kinderen vóór de eerste

⁵ Introductie papieren boeken voor de 1^e verjaardag: $\chi^2 = 54,801$, $df = 2$, $p < .001$

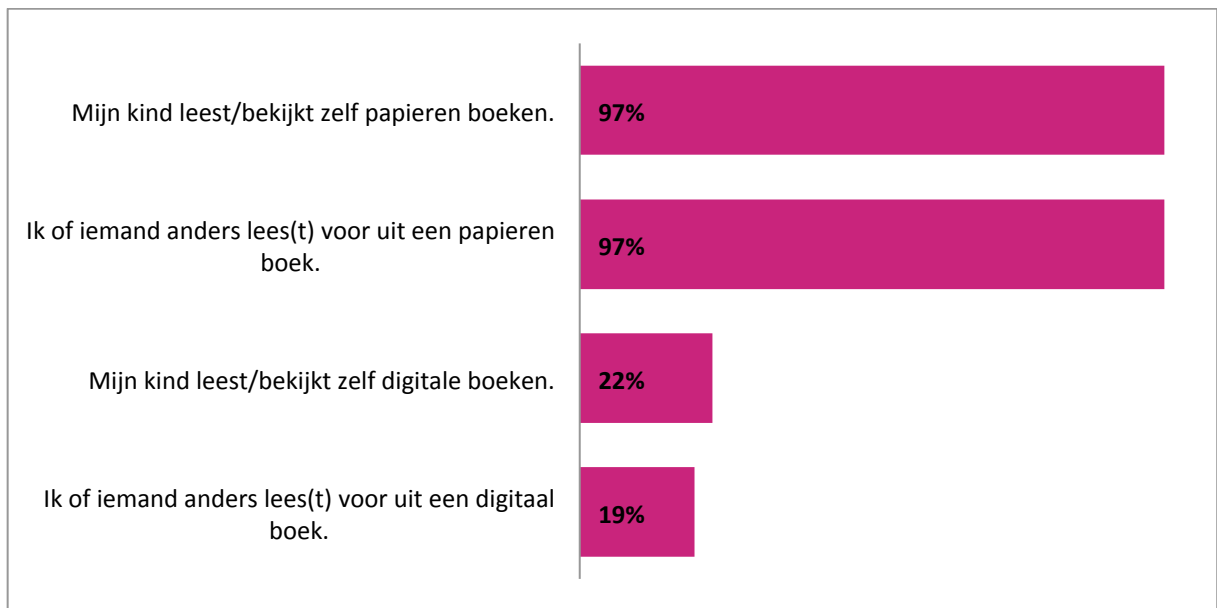
verjaardag in contact met papieren (voor)leesboeken, bedraagt dat aandeel in gezinnen uit de middencategorie 62% van de kinderen en in gezinnen met een hoge SES zelfs 74%.

Figuur 14: Aantal kinderen dat voor het eerst in contact kwam met papieren boeken en met digitale boeken vóór de eerste respectievelijk tweede verjaardag (in %)

Wijze van contact met papieren en digitale boeken

De kleuters uit de bevraging komen overduidelijk vaker in contact met papieren dan met digitale boeken. We stellen vast dat bijna alle kinderen (97%) zelf papieren boeken ‘lezen’ of bekijken of eruit worden voorgelezen. Lezen (22%) en voorlezen (19%) uit digitale boeken zijn veel minder ingeburgerd.

Figuur 15: Wijze van contact met papieren en digitale (voor)leesboeken (in %)

➤ Gender en leeftijd

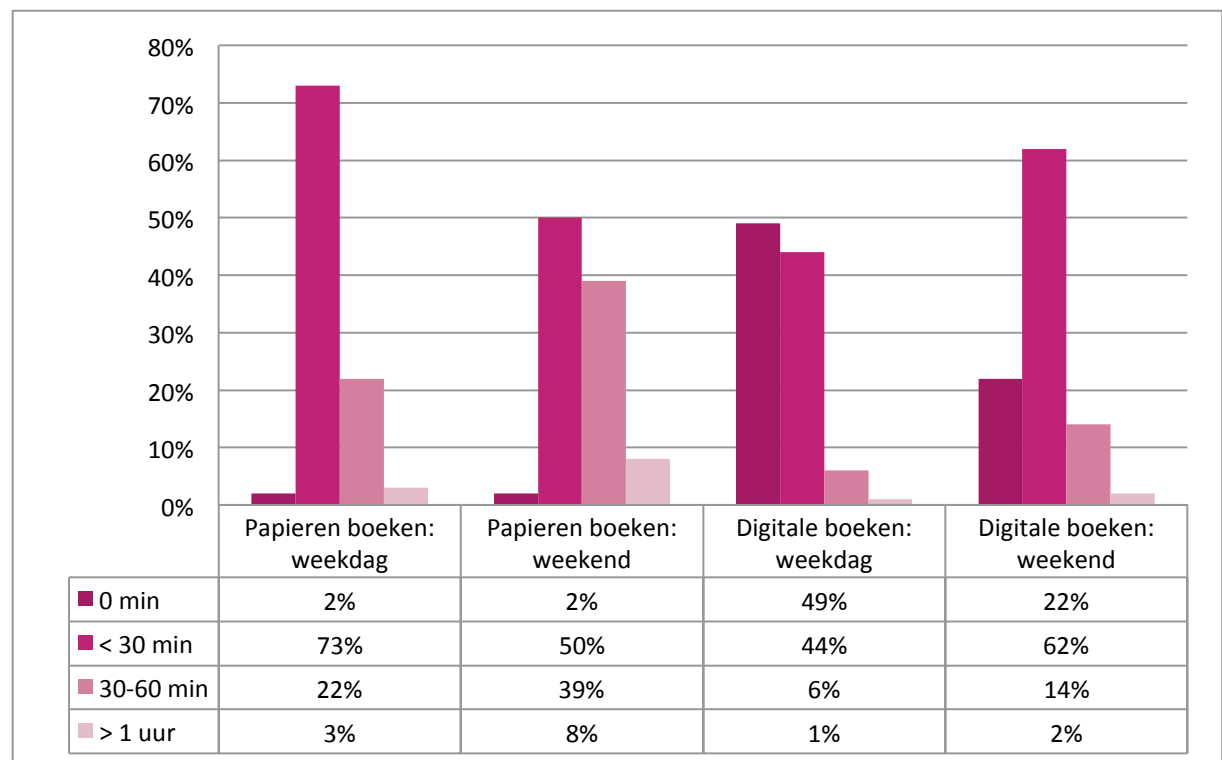
Meisjes (99%) bekijken of lezen vaker zelf papieren boeken dan jongens (95%), maar ze worden er niet vaker uit voorgelezen. Gender speelt ook geen rol in het lees- en voorleesgedrag van digitale boeken. Ook wat de leeftijd betreft, vonden we geen significante verschillen.

➤ SES

In gezinnen met een lage SES wordt minder voorgelezen uit papieren boeken dan in gezinnen met een hogere SES, terwijl er in deze laatste gezinnen dan weer minder voorgelezen wordt uit digitale boeken (in 14% van de gezinnen met een hoge SES versus in 19% van alle gezinnen). We stellen ook vast dat kinderen in gezinnen met een hoge SES (17%) minder zelf digitale boeken lezen of bekijken dan kinderen in gezinnen die behoren tot de middencategorie (28%). We kunnen dus besluiten dat kinderen in gezinnen met een hoge SES minder in contact komen met digitale boeken.

Wij vroegen de ouders ook aan te geven op welke manier hun kinderen het vaakst in contact komen met boeken. Op de eerste plaats staat voorlezen uit papieren boeken. Ongeveer 64% van de kinderen komt het vaakst op deze manier in contact met boeken. Zelf papieren boeken lezen of bekijken staat op de tweede plaats (35%). Daarna volgen - op ruime afstand - zelf digitale boeken lezen of bekijken (ongeveer 1%) en voorgelezen worden uit digitale boeken (0,2%).

In 98% van de bevroagde gezinnen wordt zowel op week- als weekenddagen tijd uitgetrokken voor het (voor)lezen van papieren boeken. Digitaal wordt er veel minder (voor)gelezen: in 51% van de gezinnen op weekdagen en in 78% van de gezinnen op weekenddagen. Slechts weinig (voor)leessessies met digitale boeken duren langer dan een half uur: bij 7% van de kinderen tijdens de week en bij 16% van de kinderen tijdens het weekend. Ter vergelijking: voor papieren boeken bedraagt dit respectievelijk 25% en 47%.

Figuur 16: Tijdsbesteding papieren en digitale boeken op weekdagen en in het weekend (in %)

De tijd die kinderen besteden aan papieren en digitale boeken hangt niet samen met hun leeftijd en sekse. We vonden wel een samenhang met de sociaaleconomische status van de gezinnen. In vergelijking met kinderen uit gezinnen met een hoge SES besteden kinderen uit gezinnen met een lage SES meer tijd aan papieren boeken op weekdagen en meer tijd aan digitale boeken in het weekend.

Type boek/type dag	Laag	Midden	Hoog	Allen	Chi ²	Sig ^a
Papieren boeken: weekdays						
< 30 min	68%	76%	80%	75%	8,06	*
> 30 min	32%	24%	20%	25%		
Papieren boeken: weekenddagen						
< 30 min	50%	54%	54%	53%	0,69	n.s.
> 30 min	50%	46%	46%	47%		
Digitale boeken: weekdays						
Geen tijd	37%	54%	52%	49%	4,42	n.s.
Wel tijd	63%	46%	48%	51%		
Digitale boeken: weekenddagen						
Geen tijd	10%	25%	29%	22%	6,44	*
Wel tijd	90%	75%	71%	78%		

Tabel 7: Tijd besteed aan boeken op week- en weekenddagen naargelang de SES van het gezin

Voorkeur kinderen voor papieren en digitale boeken

In de vorige paragrafen werd duidelijk dat drie- tot zesjarigen thuis veel meer in contact komen met papieren dan met digitale boeken. Maar hebben de kinderen ook een voorkeur voor boeken op papier? Volgens hun ouders in elk geval wel. Van de kinderen die zowel met papieren als met digitale boeken in contact komen, heeft 74% een voorkeur voor papieren boeken en maar 3% voor digitale boeken. 23% heeft geen specifieke voorkeur. Bij de kleinsten is de voorkeur nog sterker: ongeveer 9 op de 10 driejarigen verkiest papieren boven digitale boeken. Gender en SES bleken geen verschil te maken.

Conclusie en discussie

Bezit en gebruik van digitale media

Vlaamse kleuters worden thuis omringd door digitale media. Vooral tablets en smartphones hebben de laatste jaren een snelle opmars gekend. In meer dan 9 op de 10 onderzochte gezinnen is er minstens een van deze toestellen in huis. Kleuters blijken vooral gebruik te maken van de tablet (84%). Slechts 6 op de 10 gebruikt ook smartphones en laptops. De aantrekkelijkheid van de tablet voor jonge kinderen wordt dus bevestigd in ons onderzoek.

Sekseverschillen zijn er nauwelijks, maar wel leeftijdsverschillen. Hoe ouder de kleuters, hoe meer ze in contact komen met laptop, desktop pc en spelcomputer. Tablets en smartphones komen daarentegen evenveel in handen van drie- als van zesjarigen. Deze resultaten sluiten aan bij die van Pijpers (2011).

In gezinnen met een lage sociaaleconomische status spelen veel meer kleuters met een spelconsole en een draagbare spelcomputer dan in andere gezinnen. Mogelijk heeft dat ermee te maken dat deze toestellen meer aanwezig zijn in die gezinnen. Ook Wartella e.a. (2002) vonden dat kinderen uit gezinnen met een lage SES meer kans hadden om met spelconsoles en spelcomputers in contact te komen. Recenter Brits onderzoek kwam echter tot de omgekeerde conclusie (Ofcom 2015, p. 34). Hier is verder onderzoek nodig.

Eerste contact met digitale media

Ons onderzoek maakt duidelijk dat kleuters vroeger in contact komen met de tablet dan met andere digitale media. Bijna 4 op de 10 kinderen heeft er al een gebruikt voor hun derde verjaardag, terwijl nauwelijks meer dan 2 op de 10 al met een laptop of smartphone aan de slag ging. Voor de desktop pc en de spelcomputer ligt dit aantal nog veel lager. Het feit dat de tablet zo gemakkelijk hanteerbaar is voor de kleuter en ook minder professioneel gebruikt wordt door de ouders verklaart allicht het succes ervan.

Kinderen uit gezinnen met een lage sociaaleconomische status blijken niet alleen meer kans te hebben om met spelconsoles en draagbare spelcomputers in contact te komen, hun ouders introduceren deze media ook vroeger bij hun kinderen. Tablets daarentegen worden vroeger geïntroduceerd in gezinnen met een hogere

sociaaleconomische status. Mogelijk ontdekken deze ouders sneller de educatieve mogelijkheden van de tablet voor hun kleuter.

Tijd besteed aan digitale media

Voor ongeveer de helft van de kleuters blijft het mediagebruik beperkt tot minder dan 30 minuten per dag. Tijdens het weekend zijn wel meer kleuters actief met digitale media en spelen ze er ook langer mee. Terwijl tijdens de week maar 20% van de kleuters meer dan een half uur bezig is met digitale media, loopt dat in het weekend op tot bijna de helft. Dat kleuters gevoelig meer tijd besteden aan digitale media in het weekend dan in de week blijkt ook uit het Britse onderzoek van Marsh e.a. (2015): in de gezinnen waar er een tablet in huis is, gebruiken kleuters deze op een weekdag gemiddeld 1 uur en 19 minuten, in het weekend 1 uur en 23 minuten. Mediawijzer (2015) berekende gemiddelden per dag voor verschillende toestellen. Kleuters tussen 1 en 4 jaar besteden ca. 35 minuten per dag op de tablet, ca. 20 minuten op de desktop en ca 17 minuten op de laptop.

Jongens besteden meer tijd aan digitale media dan meisjes, maar wel enkel in het weekend. Het verschil valt mogelijk te verklaren doordat jongens vaker gamen dan meisjes, wat blijkt uit de antwoorden op de vraag wat de kleuters vooral doen met de beschikbare media. Ook andere onderzoekers vonden hier een sekseverschil (iMinds 2015). De tijd die kinderen besteden aan digitale media, neemt toe met de leeftijd. Terwijl van de driejarigen maar 1 op 10 tijdens het weekend langer dan een uur speelt, loopt dat bij de zesjarigen op tot 1 op 4. Ook Mediawijzer (2015) constateert dat de tijd die kleuters besteden aan digitale media toeneemt met de leeftijd, al vonden zij anders dan wij een uitzondering voor de tablet. Ten slotte blijkt uit ons onderzoek dat kinderen uit gezinnen met een lage SES gevoelig meer tijd besteden aan digitale media dan kinderen uit gezinnen met een hoge SES. Het aantal kinderen dat meer dan een uur digitaal in de weer is ligt tijdens het weekend in de ene groep ruim driemaal hoger dan in de andere.

Activiteiten op digitale media

Waarvoor gebruiken kleuters digitale media? Volgens hun ouders spelen ze vooral educatieve spelletjes (65%), gevolgd door filmpjes bekijken op YouTube (51%) en kleurplaten kleuren (48%). Dat educatieve spelletjes het hoogst scoren, kan ermee te maken hebben dat de ondervraagde ouders die spelletjes extra stimuleren. Het is natuurlijk ook mogelijk dat hun antwoorden vertekend zijn door wat ze wenselijk

vinden. In elk geval sluiten onze resultaten nauw aan bij die van Vermeirsch (2014), waar de top 3 ook wordt ingenomen door educatieve spelletjes (72%), creatieve spelletjes als tekenen (50%) en filmpjes (45%). De resultaten van Iene Miene Media (2016) wijken dan weer deels af. 75% van de kinderen bekijkt er filmpjes op YouTube terwijl volgens de ouders slechts 49% educatieve spelletjes speelt. Hun onderzochte groep is wel ruimer, met kinderen tot tien jaar (Mediawijzer.net 2016). Het verschil met ons onderzoek kan ook te wijten zijn aan een evolutie in de tijd.

Kijken we naar de activiteiten die kinderen het vaakst doen, dan staan ook hier leerzame spelletjes op plaats 1 en YouTube-filmpjes op 2. Niet-educatieve games zijn echter opgeschoven naar plaats 3, ten koste van kleurplaten kleuren. Hoewel meer kinderen tekeningen kleuren dan spelletjes spelen, zijn spelletjes dus populairder. Mogelijk stimuleren de ouders hun kleuters meer om creatief bezig te zijn en proberen ze het gamen af te remmen. De populariteit van spelletjes en filmpjes bij jonge kinderen blijkt uit alle geraadpleegde onderzoeken (o.a. MPFS 2014; Chaudron 2015; Ofcom 2015).

Jongens spelen vaker dan meisjes niet-educatieve games. Kleurplaten kleuren, websites bezoeken van populaire kinderprogramma's en beeldcontact met anderen hebben zijn dan weer populairder bij meisjes. Deze bevindingen lijken aan te sluiten bij rollenpatronen, waarbij meisjes culturele en sociale activiteiten verkiezen en jongens meer gericht op competitie. Ze worden ook bevestigd door ander onderzoek (Valkenburg 2008; Pijpers 2011; Vermeirsch 2014; Marsh e.a. 2015).

Uit ons onderzoek blijkt nog dat kleuters meer met games bezig zijn en vaker op het internet gaan naarmate ze ouder worden. Ongetwijfeld valt deze evolutie te verklaren doordat oudere kleuters meer vaardigheden bezitten die nodig zijn om spelletjes te spelen en te surfen. Andere onderzoekers komen tot dezelfde bevindingen. Oudere kleuters spelen meer spelletjes (Teuwen, De Grooff en Zaman, 2012; Ofcom 2015) en gebruiken meer apps (Marsh e.a. 2015).

Ook de SES van het gezin blijkt een impact te hebben op de activiteiten die kinderen op digitale media uitvoeren. Kinderen uit gezinnen met een lagere sociaaleconomische status kleuren vaker, bekijken meer YouTube-filmpjes, bezoeken vaker websites van populaire kinderprogramma's en bellen ook meer dan kinderen uit gezinnen met een hoge sociaaleconomische status. Ten slotte ligt het gemiddeld aantal verschillende types media-activiteiten per kind in deze groep ook hoger. Mogelijk valt dit te verklaren doordat er in deze gezinnen meer digitale toestellen

aanwezig zijn en de kleuters uit die groep er ook meer tijd aan besteden. Misschien houden kinderen uit gezinnen met een hoge SES zich ook minder bezig met digitale media omdat ze meer andere activiteiten hebben als sporten of boeken lezen. Nog een mogelijke verklaring is omdat ze de aanwezige toestellen minder mogen gebruiken.

Ouderlijke supervisie

Aanwezigheid van digitale media in huis betekent niet automatisch dat kleuters ze ook mogen gebruiken. Het vaakst mogen de kleuters gebruik maken van de tablet, mogelijk omdat ze daar het snelst mee overweg zijn en omdat er voor dit mediatype veel kindvriendelijke apps op de markt beschikbaar zijn. Dat laatste geldt ook voor smartphones (met name voor iPhones). Toch zien we dat veel kinderen de mobiele telefoon van hun ouders niet in handen krijgen: 93% van de gezinnen bezit er minstens een, maar slechts 53% van de kinderen mag met de telefoon van mama of papa gebruiken. Wellicht is een smartphone in de ogen van veel ouders een te persoonlijk toestel om het zomaar uit te lenen aan hun kind. Ook de thuis aanwezige laptop en desktop pc zijn voor veel kleuters verboden terrein, misschien omdat het hier gaat om dure toestellen en/of ouders schrik hebben dat hun kind er iets verkeers mee zal doen. Dat Vlaamse kleuters vooral de tablet mogen gebruiken, bleek ook al uit het onderzoek van Vermeirsch (2014). Buitenlandse onderzoeken komen tot dezelfde vaststelling. Net als in Vlaanderen mogen ca. 25% meer Britse kleuters gebruik maken van de tablet dan van de laptop (Ofcom 2015).

Media die bedoeld zijn om te gamen wordt door een groot aantal ouders uit de buurt van hun kleuter gehouden, slechts een kleine 20% van de kleuters mag deze gebruiken. Ouders vinden hun kind mogelijk nog te jong voor spelcomputers, vrezen misschien dat het al op jonge leeftijd verslaafd kan raken aan games of zien hun kind liever met *gewoon* speelgoed spelen. Deze verklaringen sluiten in elk geval aan bij de bezorgdheden die ouders verder in de enquête verwoordden.

Kleuters mogen niet alleen veel vaker met de tablet aan de slag dan met andere media, ze mogen er ook het vaakst volledig alleen mee spelen (1 op de 4). Misschien vinden ouders dat hun kinderen met de tablet minder verkeerde dingen kunnen doen dan met een smartphone (bijvoorbeeld iemand per ongeluk opbellen, contactgegevens wissen) of met dure toestellen zoals een laptop of desktop pc. Ook de draagbare spelcomputer mag door 1 op de 3 kleuters volledig zelfstandig gebruikt worden. Ter vergelijking: bij de spelconsoles geldt dat slechts voor 1 op de 10. In tegenstelling tot de (duurdere) spelconsoles zijn er draagbare spelcomputers op de markt die specifiek gericht zijn op

kleuters. Mogelijk is dat feit een verklaring voor het hogere percentage kleuters dat onbegeleid aanwezige draagbare spelcomputer mogen gebruiken.

Enkel voor het gebruik van de aanwezige desktop pc vonden wij een genderverschil. Meisjes mogen de aanwezige desktop pc vaker (begeleid) gebruiken dan jongens. Dat bevestigt de eerdere uitkomst in ons onderzoek dat meer meisjes dan jongens voor hun vijfde levensjaar al achter een desktop pc gezeten hebben. Voor elk van de zes onderzochte digitale media hing het gebruik samen met de leeftijd van het kind. Digitale media worden vaker uit de buurt gehouden van de jongste groep kleuters en die mogen ze verhoudingsgewijs ook minder vaak onbegeleid gebruiken. Met andere woorden, het digitaal media-gebruik van driejarigen is niet alleen beperkter, ze worden ook intensiever begeleid door hun ouders. Tot slot blijkt uit onze studie dat kinderen uit gezinnen met een lage sociaaleconomische status verhoudingsgewijs vaker onbegeleid gebruik mogen maken van laptops en draagbare spelcomputers.

Bijna 9 op de 10 ouders van wie de kinderen digitale media gebruiken, controleren dat gebruik op een of andere manier. De ouders blijken vooral te bepalen hoe lang het kind bezig mag zijn met digitale media, welke toestellen het kind mag gebruiken en wanneer het dat mag. Dat ouders vooral bepalen hoe lang en wanneer kinderen van digitale media gebruik mogen maken, valt wellicht te verklaren doordat deze afspraken het gemakkelijkst te maken zijn. Ze zijn ook positiever dan maatregelen die de toegang afsluiten. Paswoorden of parental control instellen of het online gebruik afsluiten vragen ook meer vaardigheden van de ouders. Dat Vlaamse ouders vooral ‘restrictive mediation’ (Livingstone e.a. 2015, p. 4) gebruiken, wordt bevestigd door ander onderzoek. Uit Europees onderzoek blijkt dat Belgische ouders hun kleuters op de eerste plaats regels opleggen over de duur van het mediagebruik (Chaudron, 2015). In hun onderzoek naar het internetgebruik uit 2012 kwamen Teuwen, De Groof en Zaman tot dezelfde vaststelling.

Ouders houden geen rekening met het geslacht van hun kind wanneer ze regels of beperkingen opleggen, maar wel met de leeftijd. Bij vijf- en zesjarigen houden zij vaker een oogje in het zeil vanop afstand dan bij driejarigen, mogelijk omdat oudere kleuters al meer vertrouwd zijn met digitale media en minder begeleiding nodig hebben. De supervisie van de ouders blijkt ook te verschillen, afhankelijk van hun SES. Ouders in gezinnen met een hoge SES bepalen vaker wat hun kleuter mag doen op digitale media en houden ook vaker een oogje in het zeil dan de andere ouders. Mogelijk valt dit te verklaren vanuit andere normen en waarden. Volgens Clark (2012) kiezen ouders met een hoge SES vooral voor ‘expressive empowerment’,

waarbij ze meer met hun kinderen dialogeren en meer vanop een afstand toekijken dan ouders met een lage SES. Tegelijk zijn ze echter ook meer geneigd om digitale activiteit te limiteren en offline activiteit te promoten vanuit gezinswaarden als gezelligheid en overleg. Ouders met lage SES treden eerder op vanuit een ‘ethic of respectful connectedness’ (Clark, 2012), gebaseerd op gehoorzaamheid. Dat ouders met een hogere SES minder regels opleggen en vaker een oogje in het zeil houden vanop een afstand, wordt bevestigd door buitenlands onderzoek (Ofcom 2015; Livingstone e.a. 2015). Andere onderzoekers kwamen tot de bevinding dat deze ouders meer kiezen voor een actieve begeleiding (Nikken en Janz 2011; Livingstone e.a. 2015).

Attitude van de ouders

Veel ouders voelen zich onzeker over de positieve effecten van digitale media. Het meest positief staan ze tegenover de educatieve mogelijkheden, wat de kans vergroot dat hun antwoord dat hun kleuters vooral leerzame games spelen deels wenselijk is. Hun grootste zorgen zijn dat de media verslavend werken en het ‘gewone’ spelen bedreigen. De meningen zijn het meest verdeeld voor de stelling “Digitale media bedreigen het lezen van boeken”. Blijkbaar zien ze de digitale media meer als concurrent voor het gewone spelen dan voor boeken lezen. Het meest uitgesproken standpunt is dat digitale media niet zorgen voor gezelligheid. De volgende citaten vatten samen hoe veel ouders oordelen: “Hoe het kind ermee omgaat, hangt veel van het kind zelf af, zijn interesses, mijn oudste is ‘verslaafd’ aan de tablet, terwijl mijn twee andere liever buiten spelen of kleuren.”; “Onze oudste zoon is creatief, actief, vindingrijk en speelt graag. Onze jongste heeft dit niet. Het is vooral de jongste die dagelijks vraagt naar de tablet. Zo leert hij nog minder zichzelf bezig houden. Ik ben geen fan.”

Ook andere onderzoekers hebben gepeild naar de attitude van de ouders tegenover het mediagebruik van hun kleuters. Omdat daarbij telkens met andere schalen gewerkt wordt, met andere uitspraken waar ouders het min of meer eens mee kunnen zijn, zijn de resultaten nooit helemaal vergelijkbaar. Toch blijkt de algemene trend wel overeen te komen. Ouders staan vooral positief tegenover de educatieve mogelijkheden van de nieuwe media en oordelen het meest negatief over het verslavend karakter ervan. Bij de bevraging van Mediawijzer (2015) scoort “kinderen kunnen van alles leren” het meest positief en “mijn kind heeft moeite om te stoppen” het meest negatief. De Nederlandse ouders waren het er ook eerder mee eens dan oneens dat de digitale media het moeten afleggen tegen het gewone spelen (“gewoon speelgoed is beter”) en

dat ze contacten met gezinsleden niet verbeteren, resultaten die ook in de lijn liggen van de onze. Deze bevindingen werden bevestigd in de bevraging van 2016: ook daarin zien ouders vooral de educatieve voordelen, vinden ze echter gewoon speelgoed beter, zien ze hun kind liever iets anders doen en ervaren ze het als negatief dat het kind moeite heeft om te stoppen (Mediawijzer.net 2016). Voor de ouders uit het onderzoek van Pijpers (2011) waren de belangrijkste redenen om hun kleuters met media bezig te laten zijn omdat ze het leuk vinden en omdat ze er wat van leren (elk 71%), wat opnieuw de klemtoon op het educatieve bevestigt. Meer ouders dan in ons onderzoek stonden positiever tegenover het sociale aspect, al blijft hun aandeel beperkt: 25% laat hun kinderen met media in de weer omdat ze dan gezellig met andere familieleden bezig zijn. Bij Teuwen, De Groof en Zaman (2012) is iets meer dan de helft van de Vlaamse ouders (53,5%) ervan overtuigd dat hun kind nieuwe dingen leert.

Ook Britse ouders delen veeleer de overtuiging dat tablets vooral positief kunnen werken bij kleuters omdat ze hun iets leren en omdat ze hun creativiteit stimuleren (69% eens versus 13% oneens, het gaat hier wel enkel om tabletbezitters). Het educatieve is volgens dat onderzoek overigens ook de belangrijkste reden voor ouders om apps te downloaden, gevolgd door het stimuleren van spel en creativiteit (Marsh 2015, p. 17). Volgens een eveneens Brits onderzoek uit 2016 is de grootste zorg van de ouders dat hun kinderen (tot 8 jaar) blootgesteld worden aan ongeschikte inhoud (40%) (een negatief aspect dat wij niet opnamen), op de voet gevolgd door het verslavende (36%), het gevaar dat kinderen andere interessante ervaringen missen (34%) en dat ze niet meer buiten spelen (27%) (Kucirkova & Littleton 2016, p. 7). Ook hier komen dus vergelijkbare bezorgdheden naar voren.

(Voor)lezen op papier of digitaal

Bijna alle kinderen (99%) kwamen al in contact met een papieren (voor)leesboek. Voor het digitale (voor)leesboek ligt dat percentage veel lager, namelijk op 49%. Nochtans zagen wij eerder in dit rapport dat de meerderheid van de ouders wel degelijk beschikt over de nodige media om digitale boeken aan te bieden aan hun kinderen. We denken hierbij concreet aan tablets en smartphones die respectievelijk in 86% en 93% van de gezinnen aanwezig zijn. Waarom wordt er in onze steekproef dan minder (voor)gelezen uit/in digitale boeken? Daarop kunnen we geen sluitend antwoord geven. Een eerste mogelijke verklaring is het nog steeds ruimere aanbod van papieren boeken en de veel grotere aandacht daarvoor in de media. Ouders vinden misschien niet altijd een geschikt of leuk digitaal boek voor hun kind. Verder vinden

sommige ouders het wellicht belangrijk om samen met hun kind te kunnen bladeren door een boek. Sommige ouders denken misschien dat de vele ingebouwde ‘toeters en bellen’ van een digitaal boek hun kind afleiden van de inhoud en dus ook van het verhaal. Voorlezen uit een digitaal boek is in hun ogen mogelijk niet educatief genoeg. Bovendien stimuleren sommige papieren boeken de tastzin. Digitale boeken kan je niet voelen. Niet onbelangrijk is ten slotte ook het gegeven dat de ouders in onze steekproef opgroeiden met papieren boeken. Door voor te lezen uit papieren boeken delen ze met hun eigen kinderen de positieve ervaringen die zij hadden toen hun ouders boeken voorlezen. Digitale boeken hebben voor hen mogelijk niet dezelfde status als papieren boeken.

Uit ons onderzoek bleek verder dat kinderen uit gezinnen met een gemiddelde sociaaleconomische status al vaker kennismaakten met digitale boeken dan kinderen uit gezinnen met een hoge sociaaleconomische status. In gezinnen met een hoge SES beschikt minstens één van de ouders over een universitair diploma. Deze ouders vinden misschien dat boeken vooral een educatief gehalte moeten hebben. Digitale boeken hebben door de extra functies voor deze ouders mogelijk een te hoog entertainmentgehalte. Een andere mogelijke verklaring is dat hoogopgeleide ouders meer dan andere ouders vrezen dat digitale boeken de interesse voor papieren boeken bij hun kind zullen verkleinen.

Kleuters maken niet alleen minder vaak maar ook later kennis met digitale boeken dan met boeken op papier. Terwijl de meeste kinderen al voor hun eerste levensjaar kennismaken met papieren (voor)leesboeken, worden digitale boeken doorgaans pas na hun tweede levensjaar geïntroduceerd. In gezinnen met een lage SES verloopt de introductie van papieren (voor)leesboeken wel trager dan in gezinnen met een hoge SES. Het verschil hangt dus samen met verschillen in cultureel kapitaal zoals de Franse socioloog Bourdieu (1989) die omschrijft. Voor digitale boeken is er geen verschil. Dat kinderen in gezinnen met een lage SES pas op latere leeftijd in contact komen met boeken, valt mogelijk ook te verklaren doordat ouders uit die gezinnen de introductie van boeken en lezen aan de school overlaten.

Nog maar 1 op de 5 kinderen uit ons onderzoek wordt voorgelezen uit digitale boeken of bekijkt die zelf. En nauwelijks 1% komt vaker in contact met digitale dan met papieren boeken. Het digitale boek heeft het papieren boek dus zeker nog niet verdrongen. Mogelijk valt dit te verklaren door de reserves die veel ouders hebben tegenover het gebruik van digitale media door kleuters en promoten ze papieren boeken sterker omdat ze er meer vertrouwd mee zijn en eruit voorlezen ‘gezelliger’

vinden. Of misschien wordt de voorkeur van de kinderen sterk gestuurd door de school en de bibliotheek. Dat het papieren boek anno 2016 nog steeds domineert bij kleuters, blijkt ook uit buitenlandse onderzoeken. Net als in ons onderzoek stelden Britse onderzoekers vast dat bijna alle kleuters in contact komen met papieren boeken en minder dan 40% met digitale (Formby 2014, p. 17). Uit het onderzoek van Book Trust bleek dat 56% van de ouders dagelijks papieren boeken leest met hun kleuters terwijl slechts 6% dat doet met e-boeken (Kucirkova & Littleton 2016, p. 6).

Tijdens het weekend wordt duidelijk meer en langer voorgelezen dan tijdens de week, misschien omdat er dan meer vrije tijd beschikbaar is. De meeste ouders moeten niet werken en de kinderen zitten niet op school. Meestal gaat het om een tijdsbesteding van minder dan 30 minuten per dag. De tijd die kinderen besteden aan papieren en digitale boeken hangt niet samen met hun leeftijd en sekse, maar wel met hun sociaaleconomische achtergrond. In vergelijking met kinderen uit gezinnen met een hoge SES besteden kinderen uit gezinnen met een lage SES meer tijd aan papieren boeken op weekdays en meer tijd aan digitale boeken in het weekend. Dit resultaat is op zijn minst verrassend te noemen. Mogelijk zijn de ouders met een hoge SES uit ons onderzoek drukker bezet tijdens de week, waardoor ze minder tijd vrijmaken om voor te lezen. Dat ze in het weekend minder tijd maken voor digitale kinderboeken dan de andere groepen is moeilijker te verklaren. Misschien stimuleren ze hun kinderen meer om andere activiteiten te doen.

Ondanks de digitalisering, hebben kleuters volgens hun ouders nog steeds een sterke voorkeur voor papieren boeken. Van de kinderen die zowel met papieren als met digitale boeken in contact komen, leest 3 op de 4 kleuters liever gedrukte (voor)leesboeken dan digitale boeken. Dat cijfer ligt bij de allerkleinsten zelfs nog een stuk hoger: ongeveer 9 op de 10 driejarigen verkiest papieren boven digitale boeken. Misschien vinden kinderen het prettiger om te bladeren in een papieren boek, bezitten ze liever hun eigen papieren boekjes of lenen ze die graag uit de bibliotheek. Natuurlijk krijgen we hier enkel de mening van de ouders en weten we niet met zekerheid wat de kinderen zelf denken. De voorkeur van de kinderen voor verhalen op papier, althans volgens de ouders, blijkt ook uit het onderzoek van Guernsey e.a. (2012). Op de vraag aan iPad-bezitters waarom ze geen e-boeken samen met hun kinderen lezen, antwoordt 60% omdat hun kinderen papieren boeken verkiezen. Scholastic (2015) stelt een toename vast van digitale boeken, maar concludeert ook dat kinderen een voorkeur blijven hebben voor papieren boeken, vooral de jongsten, wat ook in de lijn ligt van ons onderzoek. Ten slotte had ook volgens het Britse onderzoek van Book Trust 76% van de kinderen (0-8 jaar) een voorkeur voor

gedrukte boeken als ze lezen voor hun plezier, tegenover 30% die een voorkeur heeft voor interactieve e-boeken (en 15% voor eenvoudige e-boeken) (Kucirkova & Littleton 2016, p. 5).

Verder onderzoek

Uit de (open) antwoorden van de ouders op onze bevraging en uit vergelijking met ander onderzoek komen interessante verbeterpunten naar voren die aanzetten tot verder onderzoek. Een van de ouders merkte terecht op dat onze categorieën voor de tijdsbesteding te grofmazig zijn. Kleine kinderen besteden volgens die respondent vaak maar een paar minuten aan boeken of digitale media. In vervolgonderzoek zou hier zeker rekening mee gehouden moeten worden. In zo'n onderzoek zouden we ook kunnen vragen naar het type apparaat dat bij het digitaal (voor)lezen wordt gebruikt. Uit de Boekenbranchemeting 28 van GFK (2014) blijkt dat 84% van de ouders een tablet gebruikt. Andere toestellen worden bij het voorlezen veel minder gebruikt. We hebben ook geen vragen gesteld over het leesmateriaal waaruit en het tijdstip waarop voorgelezen wordt: overdag of voor het slapen gaan. Uit de Boekenbranchemeting 28 van GFK (2014) kwam naar voren dat meer dan de helft van de Nederlandse ouders doordeweeks en in het weekend voorleest voor het slapengaan. Overdag wordt er – zo blijkt uit datzelfde onderzoek – slechts door een zeer kleine minderheid van de ouders voorgelezen. Tot een vergelijkbare conclusie komt Stiftung Lesen (2012): voor het slapen gaan leest 89% van de ouders voor op papier, 61% op tablet en 55% op smartphone, overdag thuis liggen de cijfers lager: 49% op papier, 57% op tablet en 39% op smartphone. Ten slotte zou het ook interessant zijn de plaats te meten van digitale media in het geheel van de tijdsbesteding van kleuters.

Wat de aanwezigheid van digitale media in huis betreft, zou specifiek de vraag gesteld kunnen worden hoeveel kinderen zo'n toestel op de slaapkamer hebben (zie Mediawijzer.net). Wij stelden enkel vragen over het gebruik van digitale media in huis in het algemeen. Sommige ouders gaven echter spontaan aan dat hun kind ook digitale media gebruikt in de auto, in de wachtkamer van de dokter en/of op restaurant. De plaatsen waar kleuters digitale media gebruiken zou een interessante piste voor verder onderzoek kunnen zijn. Zo vonden Guernsey e.a. (2012) dat ouders e-boeken voor hun kinderen verkiezen op reis en thuis als ze niet gestoord willen worden.

Onze vraag naar de supervisie van de ouders had mogelijk ook andere resultaten opgeleverd als we explicieter gevraagd hadden naar actieve mediatie. Nu stelden we enkel de vraag of en hoe ze het gebruik van digitale media door hun kind controleren of beperken. We hadden ook kunnen vragen of ze met hun kinderen samen spelen of erover praten.

Verder denken wij dat oudere zusjes of broertjes een rol kunnen spelen in het mediagebruik van kleuters. Hun impact blijkt in elk geval uit onderzoek van Pijpers (2011), Holloway, Green en Livingstone (2013) en Marsh e.a. (2015). Hun rol in Vlaamse gezinnen zou ook in vervolgonderzoek nagegaan kunnen worden. Verder lijkt het ons interessant om het voorleesgedrag van ouders en grootouders met elkaar te vergelijken. In de boekenbranchemeting 25 van GFK in opdracht van KVB/Stichting Marktonderzoek Boekenvak (2013) werd duidelijk dat grootouders na de ouders de belangrijkste leesstimulatoren van kinderen zijn. Houden grootouders vast aan papieren voorleesboeken of gebruiken zij ook al digitale media zoals tablets tijdens voorleessessies met hun kleinkinderen?

Bij een vervolgonderzoek zouden we ook met een evenwichtiger samengestelde steekproef willen werken. Hoewel onze steekproef gewogen is op basis van geslacht en geboortjaar, willen wij benadrukken dat niet alle kleuters in Vlaanderen (evenveel) kans hadden om in het onderzoek opgenomen te worden. De selectie van de scholen gebeurde via persoonlijke contacten van de onderzoekers en de studenten die aan de dataverzameling hebben deelgenomen. Dit zorgt automatisch voor een zekere vertekening in de onderzoeksresultaten. Bovendien zitten in onze steekproef verhoudingsgewijs te veel kinderen van hoogopgeleide ouders⁶. De resultaten van ons onderzoek kunnen dus niet zomaar geëxtrapoleerd worden naar alle kleuters in Vlaanderen. Ten slotte zouden we ook bijkomende vragen willen stellen over de samenstelling van het gezin. Wij weten bijvoorbeeld niet of de partner van de respondent de biologische ouder is van het kind of niet (cf. het onderzoek van Van den Eijnden, 2015).

⁶ Bijna twee op de drie ouders (64%) in onze steekproef beschikken minstens over een bachelordiploma. Het aantal hoogopgeleiden in onze steekproef ligt daarmee 20% boven het gemiddelde van België (Federale Overheidsdienst Economie, 2015).

Praktische implicaties en aanbevelingen

Digitale media zijn in korte tijd stevig ingeburgerd in bijna alle Vlaamse gezinnen met jonge kinderen en dat in alle lagen van de bevolking. Ons onderzoek maakt duidelijk dat kleuters er ook effectief gebruik van (mogen) maken, vooral dan van de tablet. Ze lijken het swipen van nature in de vingers te hebben. Naarmate ze ouder worden, maken ze gebruik van steeds meer media. Digitale media bieden vooral educatieve mogelijkheden. Volgens de ouders speelt twee op de drie kleuters leerzame games en vormen die ook hun favoriete digitale activiteit. Hierin liggen kansen voor beleidsvoerders en scholen die de ontwikkeling en verspreiding van geschikte leerzame games kunnen ondersteunen en stimuleren en ouders ook kunnen adviseren over deze toepassingen. Extra mogelijkheden liggen hier in het talenonderwijs. Digitale media geven kinderen de kans ook thuis de schooltaal te horen en te oefenen, ook wanneer hun ouders die niet spreken.

Uit het onderzoek van Book Trust blijkt alvast dat ouders advies willen over interactieve boeken, in de eerste plaats om het leren te ondersteunen maar ook als ontspanning (Kucirkova & Littleton 2016). Uit onderzoek blijkt ook dat het belangrijk is dat ouders actief participeren in het mediagebruik van hun kinderen. Campagnes kunnen deze dialoog ondersteunen.

Tegelijk stellen we bij veel ouders onzekerheid en bezorgdheid vast over het gebruik van digitale media door hun kleuters, vooral over mogelijke verslaving en ongeschikte inhoud die kleuters te zien kunnen krijgen. Ook hier ligt een belangrijke taak voor overheid en organisaties. Volgens Mediawijzer.net (2016) wenst de helft van de ouders een praktisch handvat voor mediaopvoeding, vooral uit bezorgdheid voor de veiligheid en de tijdsbesteding van hun kleuters.

Digitale media blijken goed ingeburgerd in alle sociale klassen, al verschilt het gebruik ervan wel. Kinderen uit gezinnen met een lage SES blijken meer te gamen als ontspanning en dat ook op jongere leeftijd. Ze mogen ook vaker onbegeleid gebruik maken van de digitale media. Dit houdt risico's in die in het oog gehouden moeten houden. Bovendien blijken in die gezinnen de tablets minder verspreid, waardoor die kinderen kansen missen.

In veruit de meeste gezinnen wordt heel geregeld (voor)gelezen uit papieren boeken. Volgens de ouders verkiezen hun kleuters die boven digitale. Onderzoek wijst uit dat beide media sterke punten hebben. Het is dan ook belangrijk beide te blijven stimuleren, waarbij organisaties als Iedereen Leest en Mediawijs elkaar kunnen vinden. Cruciaal voor heel jonge kinderen hierbij is het voorlezen.

Ook op dit vlak blijkt de sociaaleconomische achtergrond een rol te spelen. Kinderen uit gezinnen met een lage SES komen later in contact met papieren boeken en worden er ook minder uit voorgelezen. Campagnes zouden zich dan ook speciaal tot die doelgroep kunnen richten, waarbij ze een mix van papieren en digitale boeken promoten.

Literatuurlijst

Blanchard, J. & Moore, T. (2010). *The digital world of young children: impact on emergent literacy. A white paper*. Arizona State University. Geraadpleegd via <http://www.kqed.org/assets/pdf/education/earlylearning/media-symposium/digital-world-children-pearson.pdf?trackurl>

Bourdieu, P. (1989). *Opstellen over smaak, habitus en het veldbegrip*. Amsterdam: Van Genneep.

Chaudron, S. (2015). *Young children (0-8) and Digital Technology. A qualitative exploratory study across seven countries*. Luxembourg: Publication Office of the European Union.

Christelijke Mutualiteit (2016). 1 op de 4 kleuters met tablet naar bed. Geraadpleegd via http://www.cm.be/binaries/slaap_tcm375-175106.pdf

Clark, L.S. (2012). *The Parent App: Understanding Families in the Digital Age*. Oxford: Oxford University Press.

Federale Overheidsdienst Economie. (2015). *Kerncijfers 2015: statistisch overzicht van België*. Geraadpleegd via <http://statbel.fgov.be>

Formby, S. (2014). *Children's early literacy practices at home and in early years settings: second annual survey of parents and practitioners*. National Literacy Trust. Pearson.

GfK. (2013). *Rapportage Boekenbranchemeting 25: 2^e reguliere meting van 2013, naar het kopen, lezen en lenen van boeken*. Geraadpleegd via <http://files.nuv.nl/app/uploads/2015/08/18102355/Meting-25.pdf>

GfK. (2014). *Rapportage Boekenbranchemeting 28: themameting ouders*. Geraadpleegd via <http://files.nuv.nl/app/uploads/2015/08/18102355/Meting-28.pdf>

Gottfried, A.W., Schlackman, J., Eskeles Gottfried, A. & Boutin-Martinez, A.S. (2015). Parental provision of early literacy environment as related to reading and edu-

cational outcomes across the academic lifespan. *Parenting: Science and Practice*, 15, 24-38.

Guernsey, L. & Levine M.H. (2015). *Tap, Click, Read. Growing Readers in a World of Screens*. San Francisco: Jossey Bass.

Guernsey, L., Levine, M., Chiong, C. & Severns, M. (2012). *Pioneering literacy in the digital wild west: empowering parents and educators*. Joan Ganz Cooney Center at the Sesame Workshop & New America Foundation. Geraadpleegd via http://www.joanganzcooneycenter.org/wp-content/uploads/2012/12/GLR_TechnologyGuide_final.pdf

Gutnick, A.L.; Bernstein, L. & Levine, M.H. (2011). *Always connected: The new digital media habits of young children*. Joan Ganze Cooney Center at Sesame Workshop. Geraadpleegd via http://www.joanganzcooneycenter.org/wp-content/uploads/2011/03/jgcc_alwaysconnected.pdf

Holloway, D., Green, L. & Livingstone, S. (2013), *Zero to Eight: Young Children and their internet use*. Geraadpleegd via www.eukidsonline.net

Hsin, C-T., Li, M.-C. & Tsai, C.C. (2014). The Influence of Young Children's Use of Technology on Their Learning. A Review. *Educational Technology & Society*, 17 (4), 85-99.

iMinds (2015). Jonge Vlaamse kinderen gamen gemiddeld 40 minuten per dag. Geraadpleegd via: https://www.iminds.be/nl/nieuws/pressrelease_20150225_gaming

Kozminsky, E. & Asher-Sadon, R. (2013). Media Type Influences Preschooler's Literacy Development: E-Book versus Printed Book Reading. *Interdisciplinary Journal of E-Learning and Learning Objects* 9, 231-245.

Kucirkova, N. & Littleton, K. (2016). *The digital reading habits of children: A National survey of parents' perceptions and practices in relation to children's reading for pleasure with print and digital books*. Book Trust. Geraadpleegd via: <http://www.booktrust.org.uk/news-and-blogs/news/1371>.

Kwant, A. (2011). *Geraakt door prentenboeken. Effecten van het gebruik van prentenboeken op de sociaal-emotionele ontwikkeling van kleuters*. Delft: Eburon.

Livingstone, S., Mascheroni, G., Dreier, M., Chaudron, S. & Lagae, K. (2015). *How parents of young children manage digital devices at home: the role of income, education and parental style*. London: EU Kids Online.

Marsh, J., Plowman, L., Yamada-Rice, D., Bishop, J.C., Lahmar, J., Scott, F., Davenport, A., Davis, S., French, K., Piras, M., Thornhill, S., Robinson, P. & Winter, P. (2015). *Exploring Play and Creativity in the Pre-Schoolers' Use of Apps. Final Project Report*. Geraadpleegd via http://www.techandplay.org/reports/TAP_Final_Report.pdf

McManis, L.D. & Gunnewig, S.B. (2012). Finding the education in educational technology with early learners. *Young Children*, 67, 14-24.

Mediawijzer.net (2014). *Ukkies: hun brein en mediaopvoeding*. White Paper Media Ukkie dagen 10 april 2014. Geraadpleegd via http://www.mediaukkie.nl/media/91933/white_paper_ukkies_hun_brein_en_mediaopvoeding_april_2014-mediawijzer.pdf

Mediawijzer.net (2015). *Hoofdresultaten – Onderzoeksverslag Iene Miene Media 2015. Een onderzoek naar het mediagebruik in gezinnen met kinderen van 1 tot en met 8 jaar*. Geraadpleegd via <http://www.mediawijzer.net/wp-content/uploads/Hoofdresultaten-Onderzoeksverslag-Iene-Miene-Media-2015.pdf>

Mediawijzer.net (2016). *Iene Miene Media 2016. Een onderzoek naar mediagebruik door kinderen tot 9 jaar*. Geraadpleegd via <http://www.mediawijzer.net/wp-content/uploads/Rapportage-IeneMieneMedia-2016.pdf>

MPFS (2014). *MiniKIM 2014*. Medienpädagogischer Forschungsverbund Südwest. Geraadpleegd via http://www.mpfs.de/fileadmin/miniKIM/2014/miniKIM_2014.pdf

Neumann, M.M. & Neumann, D.L. (2014). Touch Screen Tablets and Emergent Literacy. *Early Childhood Education Journal* 42 (4), 231-239.

Nikken, P. & Janz, J. (2011). *Parental mediation of young children's Internet use*. Paper presented at the EU Kids Online Conference London. Geraadpleegd via <http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/Conference%202011/Nikken.pdf>

Ofcom (2015). *Children and Parents: Media Use and Attitude Report 2015*. Research Document. Geraadpleegd via http://stakeholders.ofcom.org.uk/binaries/research/media-literacy/children-parents-nov-15/childrens_parents_nov2015.pdf

Parish-Morris, J., Mahajan, N., Hirsh-Pasek, K., Golinkoff, R. & Collins, M.F., (2013). Once Upon a Time: Parent-child Dialogue and Storybook Reading in the Electronic Era, *Mind, Brain, and Education*, 7 (3), 200-211.

Pijpers, R. (red.) (2011). *App Noot Muis. Peuters en kleuters op internet*. Stichting Mijn Kind Online. Geraadpleegd via <http://mijnkindonline.nl/sites/default/files/uploads/App-Noot-Muis-MKO-PDF.pdf>

Plowman, L., Stevenson, O., McPake, J., Stephen, C. & Adey, C. (2011). Parents, pre-schoolers and learning with technology at home: some implications for policy. *Journal of Computer Assisted Learning*, 27 (4), 361-371.

Scholastic (2015). *Kids & Family Reading Report 2015*. Geraadpleegd via <http://www.scholastic.com/readingreport/>

Stiftung Lesen (2012), *Study on Reading Aloud 2012: Reading aloud using picture book and children's book apps. A representative study of parents with children aged 2 tot 8*.

Takacs, Z.K., Swart, E.K. & Bus, A.G. (2015). Benefits and Pitfalls of Multimedia and Interactive Features in Technology-Enhanced Storybooks: A Meta-Analysis. *Review of Educational Research*, 85 (4), 698-739.

Teuwen, J., De Grooff, D. & Zaman, B. (2012). Flemish preschoolers online: a mixed-method approach to explore online use, preferences and the role of parents and siblings. Paper presented at the Etmaal van de communicatiewetenschap 2012 Leuven, 1-20. Geraadpleegd via https://lirias.kuleuven.be/bitstream/123456789/301748/1/PhD_BiekeZaman_final.pdf?gathStatIcon=true

Vaala, S., Ly, A. & Levine, M.H. (2015). *Getting a read on the app stores. A market scan and analysis of children's literacy apps*. New York: The Joan Ganz Cooney Center at Sesame Workshop.

Valkenburg, P. (2008). *Beeldschermkinderen: theorieën over kind en media*. Amsterdam: Boom.

Van den Berg, H. & Bus, A.G. (2015). *Bookstart maakt baby's slimmer*. Stichting Lezen Reeks 24. Delft: Eburon.

Van den Eijnden, J. (2015). *Wie stoeit met het boek? Verschillen in de leesopvoeding van vaders en moeders*. Stichting Lezen: Amsterdam.

Van Haelewyn, B., Pauwels, G., De Wolf, P., Accou, T. & De Marez, L. (2015). Digimeter 2015. Measuring digital media trends in Flanders. Gent: iMinds. Geraadpleegd via <file:///C:/Users/Gebruiker/Downloads/digimeter-2015-final-full.pdf>

Verenikina, I. & Kervin, L. (2011). iPads, Digital Play and Pre-schoolers. *Je Kupu*, 2 (5), 4-19.

Vermeirsch, Bianca, (2014). *Het gebruik van tablets door kleuters binnen huiselijke kring*. Masterproef Universiteit Antwerpen.

Wartella, E.A., Lee, J.H & Caplovitz, A.G. (2002). *Children and interactive media. Research Compendium update*. New York: The Markle Foundation.